

ALBERIK
világkrónikájának magyar adatai

Forrástanulmány

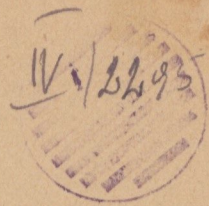
Irta:
LATZKOVITS LÁSZLÓ

Szeged, 1934.

XB 218443

10 — VB 14359

ALBERIK

világkrónikájának magyar adatai

Forrástanulmány

Írta:
LATZKOVITS LÁSZLÓ

S z e g e d, 1934.

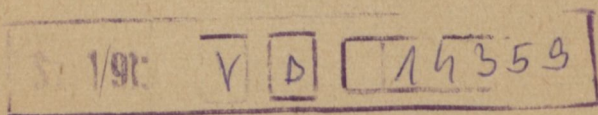
A szegedi Ferencz József-Tudományegyetem
Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Karához
benyújtott doktori értekezés.

Bíráló: *Dr. Erdélyi László* egy. ny. r. tanár
Társbíráló: *Dr. Főgel József* egy. ny. r. tanár

SZTE Egyetemi Könyvtár

J910024563

Tartalomjegyzék

	Old.
Előszó	
Bevezetés — — — — —	13
I. Külföldi krónikákból átvett adatok	
1. Liudprand adatai — — — — —	25
2. Sigebert adatai — — — — —	33
3. Freisingi Otto adatai — — — — —	39
4. Guido de Bazoches adata — — — — —	45
II. Külföldi és vegyes származású hírek	49
III. Magyar származású hírek	
1. Az uralkodók sorrendje — — — — —	63
2. Magyar énekes hagyomány és mondai származású adatok — — — — —	73
3. Honnan és kitől kapta Alderik magyar- országi származású híreit — — — — —	87

Előszó

A történelem kútfői közül a legfontosabbak egyike a krónika. Az egykorú vagy legalább közel-egykorú író hitelesebb tanúja az eseményeknek, mint a későbbi író. Igaz, hogy az egykorú ember még nem tudja meg-
látni, hogy kora eszméi és fejlődése hova vezetnek. Eh-
hez bizonyos történelmi időtávolság szükséges. A későbbi
író viszont önkéntelenül beleviszi a saját kora szokásait
és jellegét régebbi korokba, amelyekről ír. Ez különösen
a kezdetleges középkori krónikáíróknál esik meg leg-
könnyebben. Ezért óvatosan és kellő kritikával kell ke-
zelnünk őket s akkor igen becses forrásaink lehetnek.

A magyar történelem krónikái igen beható vizsgálat
alá kerültek, különösen az utóbbi időkben. Különösen
Anonymus és Kézai, a legrégibb magyar krónikák része-
sültek alapos forráskritikai vizsgálatban, neves történés-
zeink által. Velük egykorú Alberik, magyar adatokban
elég gazdag világkrónikája is, amely azonban, bár amint
a következőkben látni fogjuk, fontos forrás, mégsem ré-
szesült eddig külön monografikus alapos vizsgálatban.
Egyes történészeink foglalkoztak már vele, de részletes
és az összes hírekre kiterjedő tanulmány még eddig nem
készült róla.

A krónikatanulmányok kiegészítéseül ezt a hiányt
igyekeztünk pótolni jelen kis tanulmányunkkal, amely-
ben Alberik magyar adatainak, történészeink előtt még
nagyobbára ismeretlen szövegét is közöljük.

Alberik
világkrónikájának magyar adatai

Bevezetés

Alberik trois-fontainesi ciszterci rendű francia szerzetes a XIII. század első felében írta világkrónikáját,¹⁾ amelyben magyarokról szóló híreket is találunk. Ezen kevés számú és mondhatnánk mellőzött híreknek az adott jelentőséget, hogy Hóman Bálint jeles történettudósunk, »A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII—XIII. századi leszármazói« című forrástanulmányában, az Alberik magyar híreiből általa rekonstruált, »Somogyvári töredék«-ből kiindulva egy Szent László-kori »Gesta Ungarorum« létezését teszi fel.

Hóman Bálint előtt, Marczalin kívül, igen kevesen foglalkoztak Alberikkal, azok is csak futólag. Magyar szempontból is csak, Wilmans, Scheffer—Boichorst, Kaindl, Steinacker és Pauler vizsgálták a fent említett két nagy történetírónkon kívül. Ezek megállapításait az alábbiakban közöljük:

Időrendben elsőnek **Wilmans**²⁾-t említhetjük, aki a lüttichi *Róbert esztergomi érsekben kereste a forrást*. Szerinte a krónikát nem is Alberik, hanem egy *huy—augustinus szerzetes írta*. Magyar adatainak forrásául egy *magyar írott kútfőt tételez fel*.

A következő tanulmányt **Scheffer—Boichorst**,³⁾ Alberik kiadója írta előszavában. Itt részletesen foglalkozik Alberik forrásaival, azok jelentőségével. A magyar adatok származására nézve az ő álláspontja röviden az, hogy Alberik *legfeljebb szóbeli tudósításokat kapott*, mégpedig *Jakab praenestei* (palestrinai) olasz püspök, bíboros, magyarországi és később franciaországi pápai *követtől*, »aki Magyarországon sokat tevékenykedve, a né-

¹⁾ Alberik kézírata a párizsi Nemzeti Könyvtárban 4188 sz. alatt van.

Kiadásai: Leibnitz: *Scriptores Rerum Brunsvic*; Pertz: *Mon. Germ. Hist. script* XXIII. Ed. Paulus Scheffer-Boichorst. 737—950 l.

²⁾ Archiv. für alt. deutsche Gesch. X. 1851

³⁾ Pertz: *Mon. G. Hist. scrip.* XXIII. 652—53 lap 1874.

nek írott forrásait, mert a tárgyi azonosság egy-két esete mellett szövegbeli egyezések nincsenek, sőt nagy eltérések és ellentétek mutatkoznak Alberik és Kézaiék között. Mint látjuk, Erdélyi a kérdés lényegére azzal adott biztos feleletet, hogy fejtegetése s bizonyításai, korjegyei szerint Kézai és műveltebb magyar kortársai nem ismertek semmiféle magyarokról szóló összefüggő históriát, gestát, krónikát, s hogy a Gesta Sancti Ladislai nem Szent László korában íródott, hanem azonos a Nagy Lajos idejében írt Szent László-legendával, amelynek kisebbike kivonata a nagyobbiknak, megtoldva egy 1200 körüli váradi csoda hírével. Ha nem volt Kézai előtt írott magyar történet (Anonymust nem ismerték itthon, csak a magyar domonkosok »olvastak« belőle 1237 előtt), akkor Alberik sem, s az ő magyarországi tudósítói sem ismertek ilyet 1240 táján. Hanem ismertek előszóbeli híreket és hagyományokat, amelyekből Alberik tudósítói is merítettek, s amelyeket Kézai és Nagy Lajos-kori bővítői is felhasználtak.

Az eddigi eredményt összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a tanulmányozók, akik a két nagy történettudósunk kivételével, csak futólag foglalkoztak Alberik művével, arra az eredményre jutottak, Erdélyi Lászlón kívül, hogy *Alberik magyarországi írott forrásból* vette magyar származású adatait. Alberik összes magyar híreinek együttes vizsgálatát és ennek alapján Alberik magyar történeti forrásértékének megállapítását mellőzték és eddig csak Alberiknek a magyar krónikákkal való kapcsolatát keresték.

A mi vizsgálódásunkban első kérdés: **ki volt Alberik?** Életéről jóformán semmi és személyéről nagyon homályos adataink vannak. Állítólag több helyen is élt.¹³⁾ Régebben a belga Huy¹⁴⁾ melletti Neuf-Moustier szerzetes monostorban élő ágostonrendi szerzetesnek hitték.¹⁵⁾

Legutóbbi kiadója Paulus Scheffer—Boichorst bevezető tanulmányában nagy részletességgel bizonyítja, hogy Alberik cisztercita a világ krónikáját csakis Champagneban Frois-Fontainesben és nem a lüttichi kerületben levő Huy-ben írta. Azonban felteszi, hogy egy példánya, valószínűleg Gilles D' Orval által, akinek a lüttichi érsekségről szóló történetét, úgy Alberik, vala-

¹³⁾ Wattenbach : Geschichtsquellen. Berlin. 1894. II. k. 461—63. lap.

¹⁴⁾ Huy : Belgiumban a Lüttichi tartományban

¹⁵⁾ A Potthast : Bibl. Historica Medii Aevi és Dahlman—Waitz: Quellenkunde der Deutschen Geschichte 8. aufl.

mint a huy-i augustinus *szerzetes* felhasználta, Huy-be került. Itt találhatta ezt meg azután az augustinus szerzetes és kiegészítette, illetve betoldotta saját kéziratából.

Alberik művét 1232-ben kezdte írni¹⁶⁾ és 1252-ben még, miután Trois-Fointaines fiókmonostorából Orvaldból hozzájutott Aegidus történetéhez, ebből hozzátoldott.¹⁷⁾ Ez az utolsó évszám, amelyben róla adat van. Tehát halála évét is csak úgy határozhatjuk meg, hogy 1252 után halt meg.

Krónikája, mint minden világkrónika, *a világ kezdetétől a saját koráig, illetve 1241-ig terjed* és felöleli mindazt, amihez a korabeli krónikák és egyéb forrásai útján hozzá tudott jutni. Adatszerzésében elsősorban főforrásaira (Gembloursi Sigebert, Guido de Bazoches, Freisingeni Ottó, Helinand, Liudprand, Malmesbury Vilmos, stb.) támaszkodik. Azonban ezekkel nem elégszik meg. Amit összeköttetései által és bármely úton megtudott, mindent felhasznált. Okleveleket, történeti költeményeket, leveleket, előszóbeli elbeszéléseket, stb., forrásul használt. Ezek különösen nagyobb szerephez jutottak, amikor krónikái kiapadtak és saját korához ért.

Krónikaforrásait Alberik *legtöbbször egyszerűen csak kiírta*. Azonban nem mindig változatlanul. Gyakran toldott be kiegészítéseket, de előfordul az is, hogy a krónika igen hosszú részletes szövegét egy pár mondatba összesűrítve, saját szavaival mondja el. Legtöbbször azonban a krónikaszöveget *szóról-szóra lemásolja*. Az előtte tekintélyes forrásokat meg is nevezi a hír elején és mintegy idézi őket. A saját híreinél rendszerint »*Alberik*« vagy »*auctor*« szóval magát idézi.

Igen érdekes Alberiknál, hogy *szöveg-kritikát nem gyakorol*. A legellentétesebb szövegeket közli egymásután, anélkül, hogy valamelyik véleményéhez csatlakoznék. Valamint egészen meseszerű híreket is (aminőket magyar hírei közt is találunk) leközl minden kétség nélkül. Művén általában látszik az, hogy híreit nem igen válogatta, meg nem bírálta, különösen előszóbeli híreit. Amit hallott beszélni, lejegyezte.

Annál *nagyobb gondot fordított az időrendre*, a kronológiára. Ezt a gondosságot ő maga is hangoztatja művében, amikor azt mondja: »*En ezt kész vagyok igazolni biztos tekintélyekkel, valamennyi kronologus ellen, ha*

¹⁶⁾ I. Wattenbach id. m.

¹⁷⁾ I. u. o.

ellentmondanak.«¹⁸⁾ Igen büszke kronológiájának pontosságára. Itt már nem mellőzi a kritikát. Forrásai kronológiáját kiigazítja. Ugyanazon hírnél két forrás közül a valószínűbbet választja ki, de gyakran megesik az, hogy mindkettőtől eltérőleg állapítja meg a helyes évszámot.

Művének világtörténelmi értéke nem nagy. Fontossága abban nyilvánul, hogy sok elveszett munkát találunk meg benne.

A magyar történelemre vonatkozó fontosságát fentebb röviden kiemeltük és úgy véljük, nem lesz *érdektelen* és haszon nélküli, ha az eddigi hiányos vagy ellentétes hozzászólások után Alberiknek magyarokkal foglalkozó összes adatait alapos és teljes *vizsgálat alá vesszük a következőkben.*

¹⁸⁾ „Et hoc paratus sum probare certis auctoritatibus contra omnes chronographos si fuerint contradictores.“

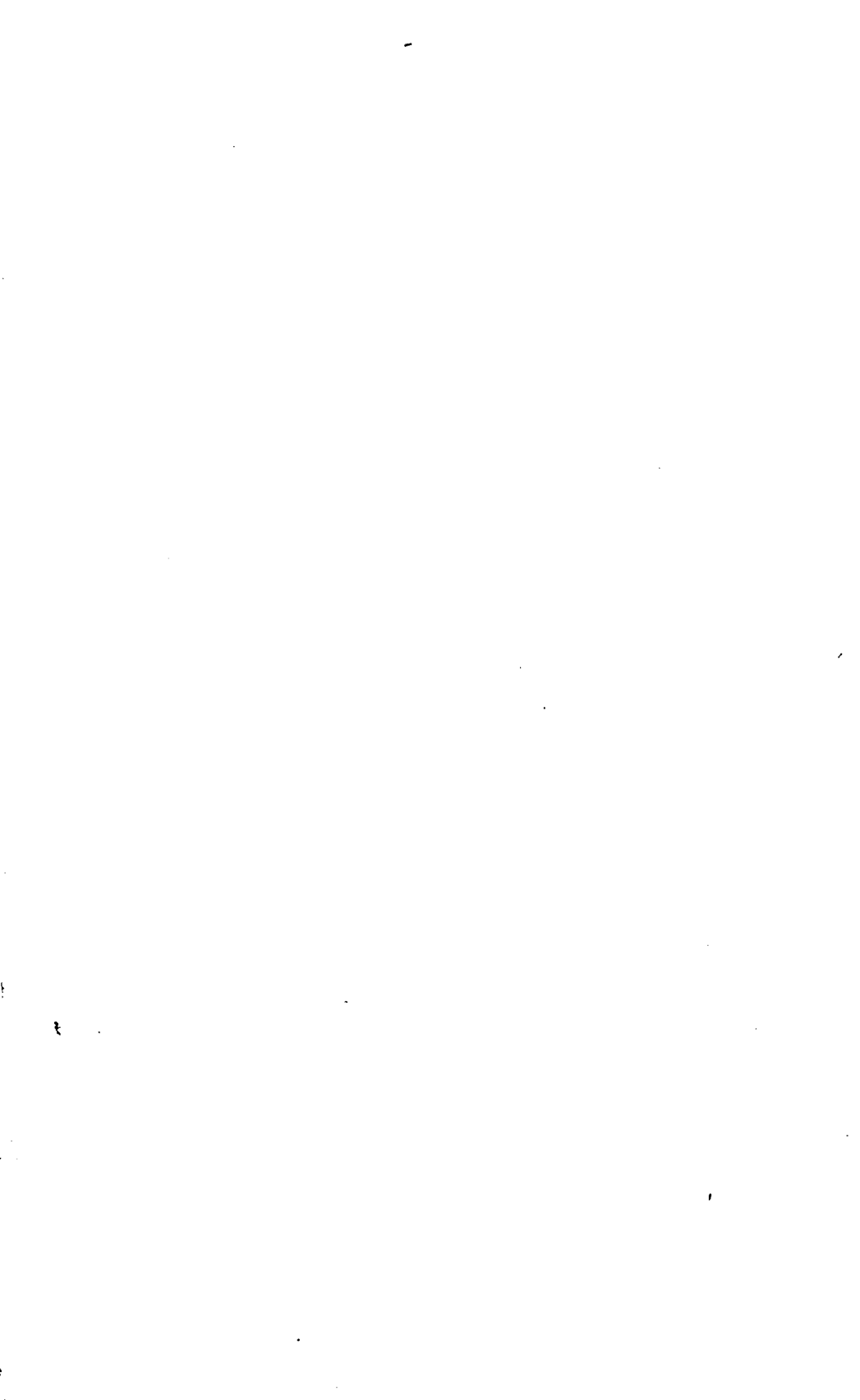
Alberik világkrónikájában a 837. évtől kezdődőleg találunk magyarokra vonatkozó adatokat, amelyek vagy önállóan, vagy egy külföldi hír közé ékelve vannak elhelyezve. Először csak szórványos megjegyzések és a külföldi krónikákból átvett szűkszavú jegyzetek, majd a XI. századtól kezdődőleg világosan magyarországi származású hírek is következnek. Ezek eleinte csak apró jegyzetek, a királyok uralkodását említik csak, amelyek azonban a XII. és különösen a XIII. századnál genealogiai és egyháztörténeti adatokkal bővülnek és pletykaszerű mesékkel tarkulnak.

Alberik világkrónikájának magyar adatait forrásaik és jellegük szerint három csoportba oszthatjuk.

Az elsőbe tartoznak azok az adatok, amelyek bebizonyítottan *külföldi forrásból* származnak, amit egyes helyeken maga Alberik feltüntet, másrészt kiadója, Scheffer Boichorst alapos bevezető tanulmányában minden kétséget kizáróan kimutatott. A következő csoportba azok tartoznak, amelyek tartalmuk alapján valószínűleg külföldi származásúak, vagy esetleg *kétes eredetűek*. Végül a harmadik csoportba sorozhatjuk azokat a híreket, amelyek *világosan magyar származásúak*.

Az első csoportba tartozó, külföldi krónikákból vett hírek a következőképen oszlanak meg az egyes írók között:

Liudprand	893—942. évek között	11 adat
Gemblauri Sigebert	859—1109. „ „	18 adat
Freisingeni Otto	893—1120. „ „	8 adat
Bazochesi Guido	937. évhez	1 adat

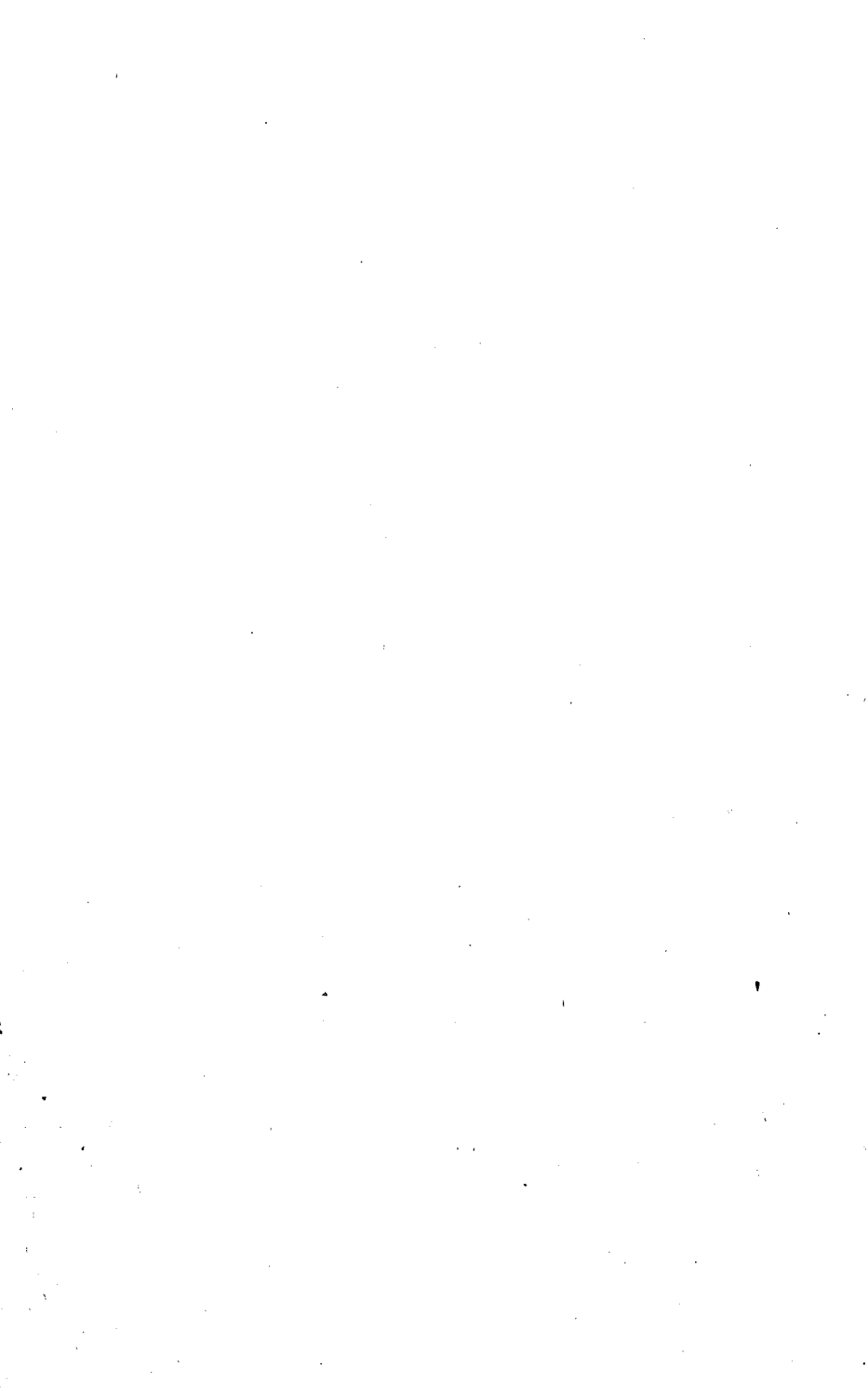

I.

Külföldi krónikákból átvett adatok

1.

Liudprand adatai

A következőkben Alberik Liudprandtól vett adataival foglalkozunk kronológikus sorrendben.

Liudprand, cremonai püspök, történetíró, nemes longobard családból származott. 922-ben született és 972 körül halt meg. Hugo olasz király udvarában nevelkedett Paviában. Hugo utódjának Berengárnak szolgálatába lépett és mint követ, Konstantinápolyban is megfordult. 955-ben azonban Berengárral összekülönbözvén, Németországba ment át. Hat év múlva ismét visszakerült Olaszországba, I. Otto német király kíséretében és ekkor lett Cremona püspöke. Később ismét járt Konstantinápolyban, I. Otto megbízásából, de eredménytelenül, mert célját nem érte el.

Három jelentős műve van. Az első, amelynek *Antapodosis* (Bosszú) a címe, hat könyvből áll és 958—62 között készült és a 886—950. évek történetét tartalmazza. Ezen művének célja: *bosszút állni* ellenségein, különösen Berengár királyon. Németországról, a görög birodalomról, de elsősorban Olaszországról beszél benne és ezzel kapcsolatban a magyarok (turci) kalandozásairól.

Művét, bár irányzatos, pártos, egyébként kiváló történeti forrásmunkának tekinthetjük, amennyiben részletes bepillantást nyújt kora erkölcsi, szellemi és politikai életébe. Másik két műve, amelyekben Ottóról és a görög tapasztalatairól beszél, számunkra most kevésbé jelentős, mert Alberik, csak az Antapodosist használta fel a magyar hírekre vonatkozólag.

Liudprand magyar híreit történeti hitelesség szempontjából bizonyos eredetiség jellemzi. Híreit nem mások után másolja, hanem vagy a néphagyományt jegyezte fel, vagy pedig a királyi udvarban megfordult szem- és fültanuktól hallott adatokat jegyezte föl. Ezt annál könnyebben megtehetette, mert ahol megfordult, különösen Konstantinápolyban és a német városokban, mindenütt jól ismerték a magyarokat. Liudprandot tehát, a magyarokra vonatkozólag, Alberik egyik legjobb forrásának tekinthetjük.

*Anno 893.*¹⁹⁾ Sequitur Luithprandus: Ungarorum gens, cuius omnes pene nationes experte sunt sevitiam, nobis omnibus habuerunt facultatem.²⁰⁾ (748. l. 19. s.)²¹⁾

Anno 900. Constantinopolis civitas inter ferocissimas gentes est constituta; habet quippe ab aquilone Ungaros, Pinzenatas.²²⁾ (751. l. 20. s.)

Anno 902. Ungari statim post mortem Arnulfi, primo anno Ludovici collecto exercitu permagno — sese sanguine potant.²³⁾ (752. l. 25. s.)

Anno 904. Jamiam rex Ludovicus contra Ungaros collecta multitudine Augustam venerat — utreque acies convenire.²⁴⁾ (752. l. 48. s.)

Anno 907. Unde Luitprandus: Cum nullus esset, qui in orientali ac australi plaga Ungaris resisteret, Grecorum gentem atque Bulgarorum tributarium sibi fecerunt.²⁵⁾ (753. l. 47. s.)

Anno 909. Ungari collecto innumerabili exercitu Italiam petentes, exploratores ante se dirigunt. Ungari territi ab Italia ingressu per consilium exploratorum reparato exercitu venerunt et Italici eis accurrunt. Rex Berengarius Italo-

893 évhez. Liudprand következik: A magyarok nemzete, amelynek kegyetlenségét csaknem minden nemzet tapasztalta, valamennyiünk fölött elhatalmasodott.

900 évhez. Konstantinápoly a legvadabb népek közt fekszik; észak felől tulságosan szomszédosak a magyarok, besenyők.

902 évhez. A magyarok Arnulf halála után tüstént, Lajos első évében igen nagy sereget gyűjtve össze — megittasodnak a vértől.

904 évhez. Lajos király a magyarok ellen lassan nagy sokaságot gyűjtve, Augsburgba jött — mindkét hadrend megütközött.

907 évhez. Erről Liudprand: Mivel senki sem volt, aki a keleti és déli tájon a magyaroknak ellenálljon, a görög és bolgár nemzetet adófizetőjükké tették.

909 évhez. A magyarok megszámlálhatatlan sereget összegyűjtven Itáliába mennek, kémeket küldenek maguk előtt. Az Itáliába belépéstől megijedt magyarok, a kémek tanácsára kiegészített sereggel jöttek és az itáliaiak eléjük mentek. Be-

¹⁹⁾ Az évszámok Alberik évszámai és nem pontosan az esemény évét jelentik, csak körülbelül, tehát azt jelentik pl: bejegyzés a 859. évhez.

²⁰⁾ Liud. Ant. I. 5.

²¹⁾ Pertz: Monumenta Germaniae Historica scriptorum XXIII. tomus 737. oldalon 40. sortól. A következőkben csak a lapot és a sort idézzük.

²²⁾ Liud. Ant. I. 11.

²³⁾ Liud. Ant. II. 2.

²⁴⁾ Liud. Ant. II. 3.

²⁵⁾ Liud. Ant. II. 7.

rum, Tuscorum, Volscorum,²⁶⁾

Camerinorum, Spoletinorum alios epistolis, alios nunciis in unum venire precepit, et fuit exercitus eius triplo validior quam Ungarorum. Quod videntes Ungari fugere ceperunt, persequentibusque christianis, Adduam fluvium natando, ita, ut nimia festinatione plurimi nece²⁷⁾ submergerentur, transeunt. Fugientes pagani a christianis pacem per internuncios petunt, quod christiani contempnunt. Ungari, qui usque Papiam processerant, fugiendo in Veronenses campos perveniunt. Ibi factum est quoddam preludium pugne, in quo Ungari vicerunt. Inde²⁸⁾ fugientes iuxta fluvium Brentam propter equos defatigatos quieverunt, pacem requirentes, quam non habuerunt. Ungari propter desperationem rerum se invicem adhortantes²⁹⁾ viriliter equos receperunt, in tres partes insidias disponentes super christianos irruunt et vincunt, quam victoriam non pro sua fortitudine, sed pro christianorum peccato habuerunt.³⁰⁾ (754. l. 5. s.)

Anno 915. Ungarorum rabies quia — non mediocriter effecerat.³¹⁾ (755. l. 45. s.)

Anno 917. Eodem tempore secundum Liuthprandum Sarraceni ab Affrica — pretio dato dimitterentur. Et ita misera Italia ab una parte Ungarorum, ab alia Africanorum et item Sarracenorum de³²⁾ Fraxineto

rengarius király az itáliaiakat, etruszkokat, volszkokat, kamerinóiakat, spoletóiakat részint levéllel, részint hírnökökkel egybehívatta és serege háromszor erősebb volt a magyarokénál. Ezt látva a magyarok futásnak eredtek s üldözve a keresztényektől, az Adda folyón úszva átkeltek, úgy, hogy a nagy sietségtől igen sokan elmerültek. A menekülő pogányok, a keresztényektől követeikkel békét kérnek, s ezt a keresztények visszautasítják. A magyarok akik egész Páviaig nyomultak, futva érkeznek a veronai mezőkre. Itt volt valami előcsata, amelyben a magyarok győztek. Innen menekülve a Brenta folyó mellett megpihentek, mert lovaik fáradtak voltak és békét kértek, de nem kapták meg. A magyarok kétségbeesve fölbiztatták egymást, vitézül újból lórakaptak, három helyen cselt vetve a keresztényekre rohannak és győznek, s e győzelmet nem a bátorságuk miatt, hanem a keresztények bűne miatt nyerték el.

915 évhez. A magyarok dühe mivel — nem közepesen okozta.

917 évhez. Ebben az időben Liudprand szerint az afrikai szarracénok — pénzt kapván elbocsájtattak. És így a szerencsétlen Itáliát, egyrészt a magyarok, másrészt az afrikaiak és a fraxinetumi szaracé-

²⁶⁾ Wlscorum 1. Wecorum 2.

²⁷⁾ deest 2.

²⁸⁾ Unde 1.

²⁹⁾ exhortantes 2.

³⁰⁾ Liud. Ant. II. 7—16.

³¹⁾ Liud. Ant. II. 42.

³²⁾ a 2.

cladibus premebatur.³³⁾ (755. l. 53. s.)

Anno 922 Et hunc triumphum tam laude, quam memoria dignum in superiori cenaculo domus suae de Meresburch, *que et Marcinopolis dicitur*³⁴⁾ notari et depingi precepit.³⁵⁾ (756. l. 50. s.)

Anno 923. Duo interea Ungarorum reges Dursac et Busac Veronam venerunt ad ferendum Berengario auxilium ³⁶⁾ (757. l. 30. s.)

Anno 942. Idem rex Hugo hoc tempore datis, decem nummorum modiis pacem cum Ungaris fecit, quos ab Italia acceptis obsidibus expulit atque in Hispaniam dato eis perduce direxit; sed eodem perduce occiso ad Hispanias non pervenerunt.³⁷⁾ (763. l. 30. s.)

nok csapásai szorongatták.

922 évhez. És ezt az úgy dicséretre, mint emlékezetre méltó győzelmet, merseburgi házának, amelyet marcinopolisnak is mondanak, felső ebédlőjében felíratta és lefestette.

923 évhez. Eközben két magyar király, Dursac és Busac, Veronába jöttek, hogy Berengárnak segítséget hozzanak.

942 évhez. Ugyanez a Hugo király ebben az időben, tíz véka pénzt adván, a magyarokkal békét kötött, akiket Itáliából, miután kezeseket kapott, kiűzött és kalauzt adván nekik, Spanyolországba irányított; de ezt a kalauzt megölték (a magyarok) és nem jutottak el Spanyolországba.

A *904. évi hír*, a magyarok Gyermeke Lajos fölötti augsburgi győzelméről szól. Liudprand ezt tévesen Gyermeke Lajos uralkodásának első évére teszi (900), azonban Alberik a 904. évhez fűzi megváltoztatva Liudprand kronológiáját. A helyes évszám tulajdonképpen 910.

Alberik a *909. évi udathoz fűzve a brentai csata* leírását vette át Liudprandtól. Liudprandnál nincs datálva a leírás. Viszont az előző fejezetben a 900—907. évek közti eseményekről beszél, tehát Alberik ez alapján tette az 909. évhez. A helyes idő 899. év.

Ha összehasonlítjuk Alberik szövegét Liudprandéval, a Liudprandnál színes leírású és beszédekkel tarkított előadást, amely színezések minden bizonnyal Liudprand írói készségének díszítései, Alberiknél ezen díszek nélkül, a pusztá történeti tényt találjuk. Alberik szóról-szóra átvette Liudprand adatát, de a sallangok nélkül. A csataleírásban a magyarok ijedelmét és megfutamodását Be-

³³⁾ Liud. Ant. II. 44.

³⁴⁾ a dűlt betűs rész Otto Fris. VI. 18.

³⁵⁾ Liud. Ant. II. 31.

³⁶⁾ Liud. Ant. II. 61.

³⁷⁾ Liud. Ant. V. 19.

rengár hatalmas serege hatásának tulajdonítja és a végső győzelmet, a keresztények bűne miatt, Isten büntetésének tulajdonítja és nem a magyarok vitézségének. Gombos Albin »Liudprand és a magyarok³⁸⁾« című tanulmányában a magyarok ijedelmét és futását, szokásos hadicseleikként magyarázza, amit ellenfeleik és Liudprand nem ismertek föl. Szerinte a Brentánál is azért állapodtak meg a magyarok, mert ezt a csatára alkalmas helynek találták. Mindenesetre Liudprand ezen elbeszélése és ezáltal Alberik ezen híre is hiteles adat.

A merseburgi csatáról szól a 922. évi adat, amely az Unstrut folyónál, Riade falunál történt és amelyet egy festményben megörökítettek Merseburgban. De ez tizenegy évvel később, 933-ban történt.

A 942. évi hírnél már Liudprand, aki ekkor Hugó király udvarában élt, pontos adatot közöl és kronológiája is helyes. A hispaniai kaland érdekes és csak Liudprandnál van meg.

Alberik Liudprandtól átvett magyar tárgyú adatai mind a kalandozásokról szólnak és bár, amint fentebb láttuk, egyes változtatásokat tesz Alberik, különösen a kronológiára vonatkozólag, mégis követi forrását. Anynyiban változtat, hogy a bő, színes és beszédekkel tarkított Liudprand szöveget leegyszerűsítve, mondhatnánk magát a történeti magvat adja. Ez igen meglepőnek látszik egy középkori compilatornál, mint amilyen Alberik is, de érthetővé teszi a rövidségre való törekvése, a hosszú bő szöveggel szemben, mikor az egész világ eseményeit akarja felsorakoztatni. A kisebb leírásokat, rövid szövegeket szóról-szóra átveszi. Ezen adatoknak megbecsülhetetlen értékük lenne, ha forrása, Liudprand nem maradt volna korunkra.

³⁸⁾ Középkori krónikások VI—VII. Bp. 1908 Liudprand történeti munkái. Bevezetésben 43—72. lap.

2.

Sigebert adatai

Gembloursi Sigebert középkori történetíró 1030 körül született Brabantban¹⁾. Fiatal korában a bencés rendbe lépett és a Gemblouxi²⁾ kolostorban élt. Csakhamar híres tudós lett és Metzből meghívást kapott a Szent Vince kolostoriskolába. Itt munkálkodott 1050—1070-ig. Ekkor azonban visszatért kedvelt gemblouxi kolostorába, hol mint tanító és író, egyaránt nagy tiszteletben állott. Több művet írt, amelyek nagyjából a Pertz kiadásában megjelent *Monumenta Germaniae Historica* gyűjteményben vannak meg.

Főmunkája a *Chronikon*, amely mástól folytatva a világtörténeti eseményeket 381—1111-ig foglalja magában. Ez stílusa és beosztása miatt a legkedveltebb könyvek egyike volt a középkorban. Ezt a művét használta Alberik is világkrónikájának egyik forrásául, amelyből a magyarokra vonatkozólag, a következő adatokat vette át.

Anno 859. Ab isto Leuthulpo descendit tota³⁾ nobilitas Saxonie, Germanie, Gallie, Normannie, Bawarie, Suevie, Ungarie, Ruscie et Polonie⁴⁾. (737. l. 40. s.)⁵⁾

856 évhez. Ettől a Leuthulp-tól származott az egész szász, germán, gall, normann, bajor, sváb, magyar, orosz és lengyel nemesség.

Anno 903. Ungarorum gens — tempestas diffuditur.⁶⁾ (752. l. 34. s.)

903 évhez. A magyar nemzet — a vihar (veszedelem) terjed.

Anno 905. Ungari superio-

905 évhez. A fentebbinek

¹⁾ Brabant belga tartomány.

²⁾ Gembloux falu Namur belga tartományban.

³⁾ omnis 2.

⁴⁾ eadem ad annum 921 occurrunt.

⁵⁾ Pertz. Mon. G. H. ss. XXIII. tomus. 737. l. 40. s.

⁶⁾ A kiadó rövidítése. Teljes szövegét lásd Sigebertusnál.

ris — sub tributo redigunt. (753. l. 1 s.)

Anno 906. Ungari victos Grecos sub tributo redigunt. (753. l. 15. s.)

Anno 907. Ungari Bulgares (sic!) victos tributarios sibi faciunt. (753. l. 46. s.)

Anno 909. Hoc⁷⁾ est quod dicit Sigebertus: Ungaris Italiam depopulantibus — federe mitigavit. (754. l. 5. s.)

Anno 911. Ungari Germaniam vastant. (754. l. 35. s.)

Anno 917. Ungari Alemanniam — Fuldam perveniunt. (755. l. 55. s.)

Anno 922. Ungaris Franciam — ad internecionem pene delevit. (756. l. 50. s.)

Anno 924. Ungari Salardo duce Italiam pervagantes Papiam obsident et incendunt; defuncto scilicet Berengario et absente Rodulfo. (758. l. 15. s.)

Anno 934. Ungari tributum — Otto filius regis Henrici uxorem ducit filiam Edwardi, sororem Ethelstani, regis Anglorum. (761. l. 20. s.)

Anno 949. Taxis rex Ungarum in Italiam veniens 10 modios⁸⁾ nummorum a Berengario pro reditu accepit. (765. l. 40. s.)

Anno 957. Sigebertus! Tres autem reguli Ungarorum in

magyarjai — adófizetés alá vetik.

906 évhez. A magyarok a görögöket legyőzván adó alá vetik.

907 évhez. A magyarok a bolgárokat legyőzván adófizetőiké teszik.

909 évhez. Ez az amit Sigebertus mond: A magyarok Itáliát pusztítván — szövetséggel megengesztelte.

911 évhez. A magyarok Germániát pusztítják.

917 évhez. A magyarok Alemániát — Fuldába érkeznek.

922 évhez. A magyarok Franciaországot — majdnem a megsemmisülésig elpusztította.

924 évhez. A magyarok Szalárd vezérlete alatt Itáliát bekalandozván Páviát megostromolják és felgyújtják, miután t. i. Berengár (király) meghalt és Rodulf távol volt.

934 évhez. A magyarok adót — Otto, Henrik király fia, feleségül vette Eduard leányát, Ethelstan angol király nővérét.

949 évhez. Taxis (Taksin) magyar király Itáliában menve 10 véka pénzt kapott Berengariustól hazatéréseért.

957 évhez. Sigebertus szerint: A magyaroknak három

⁷⁾ Liudprand augsburgi csataleírásához fűzve.

⁸⁾ Modius száraz űrmérték=9 liter. (Erekly: Mérték- súly- és pénzisme 1881. 28. l.)

bello capti suspendio perierunt. (767. l. 8. s.)

kis királya a háborúban elfogva felakasztatott.

Anno 1006. Fames et mortalitas — cum mortuis. (779. l. 9. s.)

1006 évhez. Éhség és halandóság — halottakal.

Anno 1010. Gens Ungarorum hactenus Idolatrie (sic!) dedita hoc tempore ad fidem Christi convertitur per Gislam sororem imperatoris⁹⁾ que nupta Ungarorum regi ad hoc sua instantia regem adduxit, ut se et totam Ungarorum gentem baptizari expeteret. Qui in baptismo Stephanus est¹⁰⁾ vocatus, cuius merita per Ungariam multa miraculorum gloria commendat. (779. l. 25. s.)

1010 évhez. Az eddig bálványozásnak hódoló magyar nép ez időben Krisztus hitére tért a császár nővére Gisla által, aki mint a magyar király felesége, esedezésével rávette arra a királyt, hogy kívánja magát és az egész magyar népet megkereszteltetni. Ez a keresztségben István nevet nyert, akinek érdemeit Magyarországon a csodák sok dicsősége magasztalja.

Anno 1042. Inter Ungaros — Ungariam devastat. (787. l. 2. s.)

1042 évhez. A magyarok között — Magyarországot elpusztítja.

Anno 1051. Rex Ungarorum — id frustra fuit. (789. l. 40. s.)

1051 évhez. A magyar király — ez hiába volt.

Anno 1070. Sigebertus. Ungari — refrenantur. (797. l. 5. s.)

1070 évhez. Sigebertus. A magyarok — megzaboláztatnak.

Anno 1109. Contra Ungaros Henricus imperator vadit, sed facto pacto redit.¹¹⁾ (817. l. 31. ls.)

1109 évhez. Henrik császár a magyarok ellen megy, de békét kötve visszatér.

A 859. évi genealógiai hírhez tartozó jegyzetében a kiadó utal arra, hogy ez a 921. évi hírrel megegyezik.¹²⁾ A 921. évnél ugyanis hasonló leszármaztatásait találjuk az európai nemességnek.

A 924. évben történt franciaországi magyar kalandozásokról emlékezik meg a 922. évi adathoz fűzött hír. Az évszám tehát téves. 924-ben a magyarok Szalárd vezérése alatt betörték Dél-Franciaországba és a mai Toulouse város környékét dúlták fel.

Pávai ostromának híre (924. évi adat), már kronoló-

⁹⁾ imperatricis l. 2.

¹⁰⁾ est deest l. 2.

¹¹⁾ gracia l.

¹²⁾ lásd a II. csoportnál a 921. évnél.

giallag pontos adat, habár nagyon szűkszavú. Liudprand Pávia ostromát Sigebertnél sokkal részletesebben írja le, sőt az ütközet dátumát pontosan¹³⁾ megadja. Annál feltűnőbb tehát, hogy Alberik, aki igen fontosnak tartotta a pontos időmeghatározást és Liudprandot is használta, mégis Sigeberttől vette ezen adatát. Sigebert Berengár halála után teszi az ostromot, amiben megegyezik Liudpranddal, míg Flodoard krónikája szerint Berengár maga vezette a magyarokat Pávia alá s meggyilkoltatása is ekkor történt.¹⁴⁾

A következő 934. évi adatnál az évszám nem pontos, a betörés 936-ban történt. Ekkor ugyanis a magyarok Ottó király belviszályait kihasználva, betörték az országra és nagy pusztítást végeztek.

A 949. évi adat évszáma szintén hibás. Zsolt fejedelem 947-ben adta át fiának Taksinnak a fővezérséget, aki ekkor nagy sereggel Olaszországba ment és II. Berengár király 10 mérő ezüstpénzt adott neki, hogy visszatérjen hazájába.

Alberik a 957. évnél adott rövid Sigebert hír után csatolva közli azon magyar származású hírét, amelyben a hét törzsfőt az augsburgi hétmagyarral összekeverve találjuk.¹⁵⁾

Az 1010. évnél közli Alberik Sigebertnek a magyarok megtérítését elbeszélő hírét, amelyben a tudósító, Szent István feleségének Gizellának tulajdonítja a magyarok megtérítését, aki rávette férjét, hogy a kereszténységet felvegye. Alberik ezen hírhez csatolja »Mégis azt mondják a magyarok« bevezetéssel, a teljesen ellentétes tartalmú, magyar származású hírt.¹⁶⁾

¹³⁾ 924 márc. 24 péntek. Liud: Ant. Pertz: M. G. H. ss. III. k. 304. l.

¹⁴⁾ I. Szabó Károly: Magyar vezérek kora. Pest 1869. 175. l.

¹⁵⁾ lásd a III. csoportnál.

¹⁶⁾ lásd a III. csoportnál, ugyanezen évnél.

3.

Freisingi Ottó adatai

Freisingi Ottó, a németek híres történetírója, IV. Lipót osztrák örgróf és Ágnes (IV. Henrik császár leánya) fia Párisban végezte tanulmányait. Szerzetes lett és Morimundban a cisztercita kolostor tagja. Később apátja lett ugyanennek a kolostornak. Freisingi püspökké 1137-ben választották. Ezen tisztségben élt haláláig, 1158-ig.

Történetírói hírnevét két főművének köszönheti. Az első 1146-ig terjedő Krónikája, a másik I. Frigyes császár történetét tartalmazza. Ezen utóbbi 1156. évig terjed. Művei, a korábbi írókhoz viszonyítva, nagy haladást mutatnak. Előadásban és filozófiai felfogásában messze felülmúlja még saját korabeli író társait is. Adatában ellenben nem mindig megbízható, bár Alberik igen nagy tekintélynek tartja és folyton hivatkozik rá.

Műveinek első kritikai kiadása a Pertz: Monumenta Germ. Hist. XX. kötetében jelent meg. Kohl német fordításokat is adott egyes részeiből (Lipcse 1883 és 1894-ben).¹⁾

Anno 893. Hiis diebus gens Hungarorum ex Scithia egressa — Pannoniam inhabitare cepit. Hec eo tempore — isti sagittis nocent.²⁾ (748. l. 17. s.)

893 évhez. Ezen időben a magyar nemzet Scithiából kijöve, — Pannoniát kezdte lakni. Ezek ebben az időben — nyilaikkal ártanak.

Anno 913. Anno primo Conradi, ut dicit episcopus Otto, Ungari — iuxta Enum fluvium sive Danubium posternuntur.³⁾ (755. l. 12. s.)

913 évhez. Konrád első évében, ahogy Otto püspök mondja, a magyarok — az Enus (Inn) vagy Duna folyónál vereséget szenvednek.

Anno 957. Episcopus Otto !

957. évhez. Otto püspök ! Ez

¹⁾ Részletesebben lásd. Wattenbach : Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Berlin 1894.

²⁾ Otto Fris. VI. 10.

³⁾ Otto Fris. VI. 16.

hoc factum ita attestatur: Ungarorum gens sevissima — dedicata fuisse traditur.⁴⁾ (767. l. 5. s.)

Anno 958. Unde episcopus Otto! Rex ab occisione Ungarorum digrediens — patrie appellatus est.⁵⁾ (767. l. 30. s.)

Anno 1045. Episcopus Otto: Ungaros rex Henricus variis ac diversis preliis premens — multitudinem Ungarorum fudit, Petrumque regno restituit. Unde rursus est ille rithmus Hermann Contracti de prefato triumpho compositus: Vox hec melos pangat.⁷⁾⁸⁾ (787. l. 30. s.)

Anno 1047. Episcopus Otto: Non multo post Petrus Ungarorum rex — regno privatur.⁹⁾ (788. l. 5. s.)

Anno 1109. Episcopus Otto: Eo tempore Colomannus — ad propria rediit.¹⁰⁾ (817. 32. s.)

Anno 1120. Episcopus Otto: Ea tempestate Stephanus — ad propria revertitur.¹¹⁾ (824. l. 28. s.)

a tény így tanusíttatik: A magyarok igen kegyetlen nemzete — a hagyomány szerint fölszenteltetett.

958. évhez. Erről Otto püspök így ír: (Otto) Király a magyarok leölése után távozván — a haza (atyjának) neveztetett.

1045. évhez. Otto püspök: Henrik király a magyarokat sok és különféle ütközetben elnyomva — a magyarok sokaságát szétverte és Pétert a királyságba visszahelyezte. Erről szól ismét Hermannus Contractus⁶⁾ ritmusa (verse) a mondott győzelemről költve: „Dalra fakadjon a hang...”

1047. évhez. Otto püspök: Nem sokkal később Péter magyar király — a királyságtól megfosztatik.

1109. évhez. Otto püspök: Ebben az időben Kálmán — hazatért.

1120. évhez. Otto püspök: Ezen időben István — hazatért.

Freisingi Ottónak, a 893. évnél közölt adatába illesztette bele Alberik azt, hogy a magyar nemzet Alinus (Álmos) nevű első vezére alatt jött Pannoniába.¹²⁾ A honfoglalás évszáma 889. A 893. év hibás.

A bajorországi csatározások után a zsákmánnyal és foglyokkal megrakott magyar sereget 913-ban^a verte

⁴⁾ Otto Fris. VI. 20.

⁵⁾ Otto Fris. VI. 20.

⁶⁾ Béna Hermann évkönyviro.

⁷⁾ Otto Fris. VI. 32.

⁸⁾ Uxor ekmeles pangat 1. Vox ekimeles pugnat 2.

⁹⁾ Otto Fris. VI. 33.

¹⁰⁾ Otto Fris. VII. 13.

¹¹⁾ Otto Fris. VII. 15.

¹²⁾ Lásd a magyar származású hireknél.

meg Arnulf pihent hada és a segítségére jött sváb csapatok.¹³⁾ Pontos adat.

A 957. évnél a 955. évi augsburgi csatáról van szó. Freisingi Ottónak ezen átvett hírét, Alberik kiadója csak kivonatban közli, magára, Ottónak a krónikájára utalva. Ezt a csatát igen bőven tárgyalják az összes külföldi és hazai krónikák és Ottó püspök leírásában nincs különösebb adat. Megemlíthető mindazonáltal az a tény, hogy Freising Ottónak azon állítását, hogy ekkor a magyarokat egy bizonyos scheyerni gróf hívta be Németországba Brunner Luitpold tagadja. Brunner azt állítja, hogy Ottó püspök a scheyerni grófoknak az ő korabeli utódaival ellenséges viszonyban lévén, bosszúból keverte őket ezen árulási históriába. Azonban ez nem lehet valószínű, mert Freisingi Ottónál régibb eredetű évkönyvekben is megtaláljuk a scheyerni gróf ezen szerepét.¹⁴⁾

III. Henriknek Péter magyar király visszasegítése érdekében viselt 1044. évi hadjáratáról szóló hírt találunk az 1045. évnél.

Kálmán király, testvérét Álmos herceget azzal gyanúsítván, hogy az uralmat magához akarja ragadni, elfogatni készült. Álmos azonban V. Henrik királyhoz menekült, aki segítségére sereggel jött Magyarországra, de egy Bosan¹⁵⁾ nevű várral sokáig bajlódván, eredmény nélkül ment vissza. (1108. okt.) Ezt beszéli el Freisingi Ottónak az 1109. évhez csatolt híre.

A következő (1120. évnél) adatnál Ottó püspök azt írja le, hogy Kálmán fia, István magyar király megrohanta a német birodalom határait és nagy pusztítást vitt végbe. Megtorlásul Leopold örgróf I. Wladisláv cseh herceggel Magyarországra tört és tüzzel-vassal pusztítva, nagy kárt okozva, veszteség nélkül tért haza. (Az 1118. évi német—magyar kölcsönös betörés.)

Freisingi Ottót Alberik ugyanúgy kezeli, mint az előbbi krónikákat; míg azonban Sigebertet és Liudpraudot egyszerűen kivonatosítja, de nem hivatkozik rájuk, csak egyszer-kétszer, addig Freisingi Ottót minden tőle vett hírének idézi.

Freisingi Ottó krónikája gyorsan elterjedt és kapós volt. Ezt annak köszönhetjük, mert az eddigi írókkal ellentétben az adatokat nemcsak pusztán egymás mellé rakosgatta, hanem okozati alapon egymásból folyóknak tekintette és mindig egy központi vezérfonál körül cso-

¹³⁾ A mai Alt-Öttingennél.

¹⁴⁾ Lásd Szabó Károly: Magyar vezérek kora. Pest 1869. 264. lap.

¹⁵⁾ Pozsony.

portosította. Ebben van legfőbb értéke is. Alberik, amint a folytonos hivatkozás mutatja, nagy tekintélynek tartotta.

Ami magyar híreinek kritikáját illeti, ugyanazt mondhatjuk, ami az egész művét jellemzi. Ha nem is kifogástalanul, de gondosan kiválogatja a lényeges és lényegtelen dolgokat. Forrásai fölött szerény kritikát is gyakorol, ami bár nem kielégítő, az ő korabeli írótól így is bámulatra méltó. Magyar hírei eléggé pontosak kronológiai tekintetben is, eltéréseit pedig nagyobbbrészt Alberik változtatásai okozzák.

4.

Guido de Bazoches adata

Guido de Bazoches krónikája nem maradt korunkra. Maga Alberik Guidóról a következőket mondja: »Guidó írt egy hitvitázó munkát és egy krónikát a világ kezdetétől Richárd (Oroszlánszívű angol) király haláláig (1199), a saját koráig, s az itt mondottakat ezen munkában az illető helyen feljegyeztük és írt a világ részeiről (országairól) egy könyvecskét ugyanezen műbe szorítva és ezen művén kívül sok más különféle szónoki levelet. Mivel ezeket írta és mivel ebben az évben meghalt, elmondottuk róla ezt, hogy tudják, ki volt.«

Sajnálatos, hogy ez a mű elveszett, mert bár értéke Alberik közleményei után igen kevés — mondja előszavában Scheffert¹⁾ — azonban a vele való foglalkozásnak nem egy jó gyümölcse akad.

Guido de Bazoches több krónikát feldolgozott, Amennyire megállapítható, forrásai ezek voltak: Paulus Diaconus: *Historia Langobardorum*, Theganus: *Vita Ludovici*, *Liber Pontificalis*, Flodoard: *Annales*, Malmesburi Vilmos: *Hist. Anglia*, Guilelmi Gemmeticensis: *De gestis ducum Normannicorum*, Guilelmi Tyrii: *Belli sacri historia*.²⁾

Anno 937. Guido Henricus Germanorum rex cum subegisset in bello Sarmatas et Ungaros cesis eorum 36,000, refugere coegisset a suis finibus viteque tempora peregisset, Ottoni filio suo regnum reliquit. (761. l. 50. s.)

937. évhez. Guido: Miután Henrik német király háborúban legyőzte a szarmatákat (szlávokat) és magyarokat, leölve közülük 36,000-et, s megfutamtotta őket határaitól és befejezte életét: országát fiának Ottónak hagyta.

Guido Alberiknél előforduló ezen egyetlen magyar adatában a 933. évi merseburgi nagy vereségről szól. Hírét az egykorú Flodoard: *Annales*³⁾-éből vette, aki

¹⁾ Pert. Mon. Germ. Hist. XXIII. 652. l.

²⁾ Wattenbach: *Geschichtsquellen*. Berlin 1894. II. k. 460—1. l.

³⁾ Pert^z: Mon. Germ. Hist. III. k. 380. l.

részletesen elbeszéli a csata lefolyását és az elesett magyarok számát hallomás után 36.000-re teszi. Ez volt az első nagyszerű győzelem, melyet a németiség a magyarokon nyílt csatában aratott. Az ütközet napját, amelyet Alberik itt a 937. évnél említ, egyedül a weingarteni évkönyv határozza meg pontosan 933 március 15-ére!⁴⁾

⁴⁾ Annales Weingartenses : Pertz. Mon. Germ. Hist. I. k. 67. l.

II.

Külföldi származású és vegyes hírek

Alberik azon külföldi származású híreit tárgyaltuk az első csoportban, amelyek származásának eredete kétségtelenül megállapítható.

Ezen adatok után következnek az alábbiakban azok, amelyeknek külföldi, nem magyar származása kétségtelen, de a forrásuk pontos, névszerinti megállapítása hiányzik.

Ennek magyarázata egyszerű. A következő adatok ugyanis mind 1200 körüli, vagyis Alberik korába tartozó hírek, amelyeket Alberik, utazásai alkalmával, vagy egyéb tudakozódása útján hallhatott és jegyezhetett fel. Vagyis ezek nem írott forrásból, krónikákból való kölcsönzések, hanem csak hallomás utáni jegyzetek. Tehát valamilyen külföldi krónikára, az előbbi csoport adataihoz hasonlóan nem vezethetők vissza.

A hírek egyházi vonatkozású, részben genealogikus tartalma és a helyenként mesészerű, mondai jellege élőszóbeli közleményekre mutatnak.

Azonkívül ide kell soroznunk azon adatokat is, amelyek szerzőjeként, Alberik sajátmagát idézi, mert ezek is, mint a többiek, élőszóbeli hírek, amelyeket Alberik szövegezett össze. Így magyar származású kisebb adatot is találunk a külföldi magyar adattömegbe beékelve, amelyeket azonban, mivel szervesen összefüggenek, szétdarabolni káros volna és azért ezeket is itt adjuk.

Ezen összefüggő különböző származású hírcsoportok is Alberik összegezései, valamint ezt ezen csoport majdnem valamennyi tagjára elmondhatjuk.

Anno 837. Quartus generis fuit impetus Ungarorum Normannis post illos 60 annos succedentium, qui duravit per annos ad minus 50 de quibus in sequentibus suo loco multa invenies. (732. l. 5. s.)

837. évhez. A negyedik általános támadás 60 évvel a normannok után, legkevesebb 50 éven át a magyaroké volt, akiről a következőkben sokat találász a megfelelő helyen.

Anno 904. Post multam stragem Ungari positis insidiis Ludovici milites vincunt.¹⁾ (752. l. 48. s.)

Anno 909. In Burgundia circa ripas Araris fluminis sub regno Rudolphi translatus est corpus sancti Bercharii et sancti Mauri Fossatensis cenobii timore Ungarorum et Normannorum. (754. l. 20. s.)

Anno 921. Quo tempore factus est Treverensis archiepiscopus Rupertus filius Theoderici Saxonie ducis, frater Mathildis regine Alemannie. Qui dux Theodericus fuit de genere Guithecindi, et habuit tres fratres Guithecin, Immit³⁾ et Reginben; et ex hac serie istorum quatuor fratrum descendit nobilitas totius Saxonie, Italie, Germanie, Gallie, et Normannie, Bawarie, Suevie, Hungarie, Boemie, Ruscie⁴⁾ et Polonie.⁵⁾ (756. l. 40. s.)

Anno 922. Item princeps quidam Rodulfus et Hugo comes Vienne Ungaros hoc anno vicerunt. (757. l. 1. s.)

Anno 938. Hic annotanda est translatio sancti Agili Resbancensis, cuius textus talis est in parte: Sub Ludovico Karoli Simplicis filio Ungaris Franciam depopulantibus, omnia circumquaque ferro, flamme et incendio submittebant. (762. l. 5. s.)

904. évhez. A magyarok sok veszteség után Lajos katonáit cselvetéssel legyőzik.

909. évhez. Az Arar (Saône) folyó partjai körül Burgundiában Rodulf királysága a'att, átvitetett szt. Berchard és szt. Mór teste a fossati²⁾ monostorból a magyaroktól és a normanoktól való félelem miatt.

921. évhez. Ez időben trieri érsek lett Theoderik szász fejedelem fia Rupertus, Mathild német királyné testvére. Ez a Theoderik herceg Guithecind nemzetségéből származott és három testvére volt: Guithecin, Immit és Reginben; és ezen négy testvér során származott egész Itália, Szászország, Germania, Gallia, Normannia, Bajorország, Magyar, Cseh-, Orosz-, és Lengyelország nemessége.

922. évhez. Ugyszintén bizonyos Rodulf fejedelem és Hugo gróf, ebben az évben a magyarokat Vienneben legyőzték.

938. évhez. Itt feljegyzendő rebaisi Szent Egyed átvitele, melynek szövege részben a következő; Együgyü Károly fia Lajos alatt a magyarok Franciaországot pusztítván, köröskörül mindent tüznek, vasnak, lángnak vetettek alá.

Anno 1167. In Hungaria post

1167 évhez. Magyarországon

¹⁾ Liudprandtól való átvételhez csatolva. L. ugyanezen évnél 12. old.

²⁾ Le Fossat. Dél-Franciaország.

³⁾ Innuit 1.

⁴⁾ Ruschie 1.

⁵⁾ Eadem iisdem fere verbis ad annum 859 occurrunt (Scheff.)

regem lheta regnavit filius eius Bela per annos, *ut dicunt* 30. In primis adversabatur ei quidam frater suus nomine Guithardus,⁶⁾ sed tandem victus fuit et conclusus. (849. l. 45. s.)

Anno 1195. In Austria oppidum de Winis circa pentecos ten casu combustum fuit et intrante hyeme⁷⁾ mortuus est dux Austrie Leopaldus eiusdem oppidi damnus, qui de sorore⁸⁾ regis Bele Hungarie duos habuit filios duces sibi vicissim succedentes Henricum et Leopaldum. (872. l. 35. s.)

Anno 1196. De geneologia huius regine Marie ista est brevis narratio: Marchio Conradus Missinensis⁹⁾ in Saxonia versus Poloniam quatuor genuit filios, Ottonem Theodericum, Tetonem et Henricum... Teto autem tertius frater¹⁰⁾ duxit sororem¹¹⁾ archiepiscopi Philippi Coloniensis de qua genuit marchionem de Lanzberch, nomine Conradum, et sororem eius Aaliz,¹²⁾ que duci Ottoni¹³⁾ Meranie quatuor peperit filios... et unum archiepiscopum Colohensem¹⁴⁾ in Hungaria Bertholdum... Similiter peperit quatuor filias... secunda fuit Gertrudis uxor Andree regis Hungarie. (873. l. 5–10. s.)

Anno 1197. ... mater Hugonis¹⁵⁾ de Marchia in Hunga-

Gyécsa király után ennek fia Béla uralkodott, *ahogy mondják* 30 évig. Kezdetben bizonyos Guithard⁶⁾ nevű fivére ellene fordult, de végül legyőzve bezáratott.

1195 évhez. Ausz'riában Wien (Bécs) pünkösöd körül véletlenül leégett és a tél beálltával meghalt Leopold Ausztria hercege, ezen mezőváros ura, akinek Béla magyar király nővérétől két fia volt, egymásután következő hercegek, Henrik és Leopold.

1196 évhez. Ezen Mária királyné geneológiája rövid előadásban a következő: Szászországban, Lengyelország felé Konrád meissenai örgrófnak négy fia volt; Otto, Theoderik, Teto és Henrik... Teto a harmadik testvér feleségül vette Fülöp kölni érsek nővérét, akitől született Konrád lanzbergi örgróf és ennek nővére Ágnes, aki meraniai Ottonnak négy fiát szült... egyik Berthold kalocsai érsek Magyarországon... Hasolóképpen négy leánya is született... a második volt Gertrud András magyar király felesége.

1197 évhez (Vilmos chaalisi apát családfájának felsorolá-

⁶⁾ Gyécsa herceg III. Béla bátyja.

⁷⁾ 1194 dec. 1193 márc. 4.

⁸⁾ Helena.

⁹⁾ Missenensis 2.

¹⁰⁾ filius 2.

¹¹⁾ Mathildem

¹²⁾ Agnetem

¹³⁾ Bertholdo

¹⁴⁾ Colocza

¹⁵⁾ Odonis 2.

ria... (874. l. 25. s.)

Anno 1206. In Hungaria regnabat Andreas et in Dacia Waldemar III. post fratrem suum regem Kanutum regnavit. (886. l. 35. s.)

Anno 1215. ... regis Andree Ungarie... (903. l. 34. s.)

Anno 1221. In isto quoque anno nuntiatum est in Francia, quod idem rex David vel eius, ut quidam dicebant, filius iam venerat in Comaniam, que est ultra Hungariam et in partibus¹⁶⁾ Russie.

In Grecia regnabat apud Nicheam post Lascarum Grecum gener eius, Vastachius nomina, qui nostros ita permittente Deo devastavit, quod Eskisiam abstulit et Troadam et Militenem insulam et totam fere terram, que acquisita fuit ultra brachium. Predictus siquidem Lascarus plures habuit filias de prima uxore, Andronici filia, quarum unam habuit iste catholicorum devastator Vastachius, aliam duxit dux Austrie, tertiam rex Bela, regis Andree filius primogenitus, quartam Anselmus de Kiev, de Pontivo natus. (911. l. 35–41. s.)

Anno 1222. Albricus: Supradictus rex David et exercitus eius quos Hungari et Comani Tartaros vocabant — et adhuc sequaces eorum in partibus transmarinis Tartar cognomi-

sában)... Magyarországon Marchiai Hugo anyja...

1206 évhez. Magyarországon András uralkodott és Dániában III. Waldemar uralkodott fiatestvére Kanut király után.

1215 évhez. (A római egyetemes zsinaton jelenlevők felsorolásában.) ... András magyar király...

1221 évhez. Ebben az évben is hírül jutott Franciaországban, hogy az a Dávid király, vagy ahogy egyesek mondták, az ő fia, már Kúnországba érkezett, amely Magyarországon túl Oroszország egy részén fekszik.

Görögországban uralkodott Niceánál a görög Laszkarisz után az ő veje Vastachius (Eustachius, Leusták) aki a mieinket Isten engedelmeivel úgy pusztította, hogy Eszkiázt elvette és Troaszt és Malta szigetét és csaknem az egész földet, amelyet megszereztek (a mieink) a karon (Damiettenél a nilusi ágon) túl. A fentemlített Laszkarisznak több lánya volt az első feleségétől Andronikus lányától, akik közül elvett egyet ez a katolikuspusztító Vastachius, a másikat egy ausztriai herceg, a harmadikat Béla (IV) király elsőszülött fia, negyediket a kievi Anzelm, ki pontivusi születésű.

1222 évhez. Alberik: A fentemlített Dávid király és serege, akiket a magyarok és kúnok tatároknak neveztek — és még az ő követőik is a tengerentúli részekén Tartar nevet kaptak,

¹⁶⁾ partes 2.

nantur, — cum audissent Damietam esse perditam per insulas maris prout melius potuerunt in patriam suam receserunt¹⁷⁾ et tota fama que de illis sparsa fuit in brevi evanuit. (912. l. 22. s.)

Anno 1232. XIII. Kalendas Decembris obiit in Alemannia Elizabeth domna sancta, quondam Ludovici Thoringie lantgravii, qui in Brundusio decesserat, relicta, regis autem Andree de Hungaria filia de regina,¹⁸⁾ que fuerat occisa. Hec Elizabeth tanta ac talis fuisse dicitur, quod per eam Dominus multa facit miracula, et ut dicitur, iam XII mortuos suscitavit. Sepulta est cum magna reverentia apud hospitale de Maerburch,¹⁹⁾ quod ipsa construxit. (930. l. 26. s.)

Anno 1235. Dux Austrie Fredericus a rege Hungarie devictus et quasi a probitatibus patris omnino alienus, de die in diem se habet deterius ut iuvenis. In die pentecostes canonisata est a domno papa sollempniter sancta Elizabeth vidua Ludovici Thoringie quondam lantgravii relicta, regis Hungarie Andree filia, que aliqua in vita sua fecit miracula et post mortem innumera fecerat miracula, plures etiam mortuos resuscitanto. Rex Aragonum quoddam nobilissimum castrum super Sarracenos hoc anno recuperavit. unde maximum incurrerunt detrimentum; uxorem suam Alienor, de qua filium genuit, causa tertii gradus consanguinitatis dimisit et filiam regis

midőn hallották, hogy Damiette elveszett, a tengeri szigetekén át, ahogy jobban teheték, visszatértek hazájukba s egész hírük, amely (dicsőség) róluk elszóródott, hamar elenyészett.

1232 évhez. November 19.-én meghalt Németországban Szt. Erzsébet asszony, néhai Lajos thoringiai tartománygrófnak, aki Brundisiumban halt meg, az özvegye, András magyar király leánya, attól a királynétől, aki megöletett. Azt mondják, hogy ez az Erzsébet oly nagy volt, hogy általa az Úr sok csodát tett és ahogy mondják, már 12 halottat támasztott föl. Eltemették nagy tisztelettel a marburgi ispotálynál, amelyet ő építtetett.

1235 évhez. Frigyes ausztriai herceg a magyar királytól legyőzve és mintegy teljesen idegentül az atyai becsületességtől, mint ifjú napról-napra rosszabb lett. Pünkösöd napján iktatta a pápa ünnepélyesen a szentek sorába Szent Erzsébetet, néhai Lajos thoringiai tartománygróf özvegyét, András magyar király leányát, aki életében is tett néhány csodát, halála után pedig megszámlálhatatlan csodát művelt sok halottat is feltámasztva. Az arragonok királya egy igen híres várat a szarracénok fölöltt ez évben visszafoglalt, amiből igen nagy káruk lett. Feleségét Alienort, akitől fia született, a vérrokonság harmadik foka miatt elbocsátotta és nőül vette a magyar király

¹⁷⁾ reverterunt 2.

¹⁸⁾ Lotharingiae

¹⁹⁾ Maerburch secundum Pabsi. Maerborch secundum Turles 1. Meideborc 2.

Hungarie, Ilyolenz nomine, *leányát, Jolencet.*
duxit. (937. l. 50. s.)

Anno 1236. In Kalendis Mai elevavit de terra propriis manibus Fredericus imperator²⁰⁾ caput sancte Elizabeth vidue et coronam auream gemmis preciosissimis adornatam sanctissimo capiti imposuit in presentia archiepiscoporum et episcoporum²¹⁾ et²²⁾ principium Alemannie, et est,²³⁾ tanta peregrinatio provinciarum omnium per circuitum, quanta²⁴⁾ fere ad Sanctum Jacobum.

Imperator Fredericus repetit a rege Hungarie²⁵⁾ tributum 47 annorum, quod videlicet ex quo mortuus est avus eius magnus imperator Fredericus solutum non fuerat. (939. l. 10. s.)

Anno 1238. Hic Otto fuit de matre Alberti Bovenarii, regis Hungarie nepte. (944. l. 13. s.)

Mintegy bevezetés és időrendben az első hír a magyarokról a 837. évhez fűzött összefoglalás. Itt Alberik a magyarok előretörését a népvándorlás negyedik általános támadásaként említi és a továbbiakra nézve utal a következő, egyes éveknél elszórt, rájuk vonatkozó adatokra.

Az augsburgi csataleíráshoz csatlakozik Liudprand elbeszéléséhez a 904. évnél közölt mondat. Alberik, aki forrásait csekély változtatásokkal majdnem szószerint másolja, Liudprand »Antapodosis«-ának a II. könyv 3. fejezetét szóról-szóra lemásolván, utána a 4. fejezetet az itt közölt egy mondatban mintegy összefoglalja.

A fossáti monostorból kaphatta Alberik adatgyűjtése közben a 909. évhez fűzött hírét.

A következő 921. évhez fűzött adat jelentéktelen

1236 évhez. Frigyes császár május elsején felemelte a földről saját kezeivel Szent Erzsébet fejét és becses drágakövekkel díszített aranykoronát helyezett a legszentebb fejre, a német érsekek püspökök és fejedelmek jelenlétében és csaknem akkora zárandoklás indult meg az összes környező tartományokból, mint Szent Jakabhoz.

Frigyes császár követelte a magyar királytól 47 év adóját, amelyet t. i. nagyatyja, a nagy Frigyes császár halála óta nem fizettek ki.

1238 évhez. Ezen Otto unokaöccse volt a magyar királynak Bogeni Albert anyja (Ludmilla) révén.

²⁰⁾ imperat. Fred. 2.

²¹⁾ episc. et archiepisc. 2.

²²⁾ deest 1.

²³⁾ ibi 2.

²⁴⁾ quantum 2.

²⁵⁾ Bela IV.

szász német hír, amelyhez hasonlót találunk Sigebert 859. évi adatánál. Ezek a genealógiai hírek Alberik kedvenc témái és ezt a levezetést is az európai nemesség származásáról, minden bizonnyal ő szerkesztette.

Délfrancia származású hír a 922. évi. Ez a 925. évi magyar vereségről szól téves évszámmal és szintén kivonatos valamely külföldi krónikából, vagy évkönyvből.

Látszólag magyar származású hír a német forrásból származó 1167. évi adat. A teljesen rossz évadatok mellett, erre mutatnak az idegen hangzású nevek, különösen a *Guithard*-név. Itt lheta (Gyétya) király fiát III. Béla bátyját, Gyécsa herceget a német *Guithard* néven találjuk. Ezen hír egyébként hibás adat. III. Béla uralkodásáról Alberik pontosabb, magyar származású adatot is közöl.²⁶⁾

Az 1195. évi adat szintén francia hír. Az »*oppidum de Winis*,« franciás-latin alakítása a »*Wien*« névnek. Érdekes az »*oppidum*« szó is. Bécs még »*oppidum*« (mezőváros), nem »*civitas*« (város, község).

Merániai Mária királyné genealógiáját Alberik az 1196. évhez fűzi, amelyben Berthold kalocsai érsek és Gertrud, II. András magyar király feleségének leszármaztatását is megtaláljuk. *Korhatározók* itt Gertrudnál a »*secunda fuit*« (második volt) szavak, amelyek azt mutatják, hogy Alberik ezt a hírt 1213. év után kapta vagy írta, amikor Gertrud királynét már megölték. Az 1206. évhez fűzött hír sem magyar származású, mint azt feltehetnénk. II. András uralkodásáról az igazi magyar hírt az 1204. évnél találjuk.

János pap országáról szól az 1221. évnél közölt adat. A hír első része erősen magyar, a második része vegyesen magyar és balkáni hír, Alberik összegezésében.

Freisingi Ottó²⁶⁾ a XII. századi események elbeszélésénél említi azt a hírt, hogy távol keleten valami János uralkodik, aki papja és királya a nesztorianus keresztényeknek. Ez a János pap és fia Dávid király ez idő óta egy századon át volt a nyugati kereszténység reménysége a törökkel szemben.²⁷⁾ Ezen hír eltorzítását kaphatta Alberik, aki Dávid király seregét a tatárokkal összezavarva említi. Rogerius szerint a magyarok a kúnokat gyanúsították azzal, hogy tatárok, tatár kék-mek.

Az 1222. évi hír kiegészítése, illetőleg jolytatása

²⁶⁾ lásd a következő III. csoportnál.

²⁷⁾ Otto Fris. VII. 33.

²⁸⁾ Lásd. Hóman — Szekfű: Magyar történet II. k. 111. l.

az 1221. évi hírnek. Itt már Alberik megnevezi magát, mint szerzőt a hír elején. A »supradictus« hivatkozás, amely az 1222. évi hírre vonatkozik, igazolja e két hír összetartozását.

A következő három hír, Szent Erzsébetről szól. Mégpedig az 1232. évnél közli Szent Erzsébet halálát, az 1235. évi Szent Erzsébet szenttéavatását, az 1236. évi hír pedig Szent Erzsébet nagy tiszteletét említi. Bár mind a három hír bőséges magyar vonatkozással van tele, teljes biztonsággal mégsem sorozhattuk a magyar származású hírek közé őket, mert idegen, német, francia kiegészítésekkel vannak keverve. Különösen az 1235. évnél az *Alienor* név külföldi, nyugati, délfancia értesültségre vall. Ezen hírekről tehát ugyanazt mondhatjuk, mint fentebb, hogy itt Alberik különböző helyekről kapott híreket összegezett és így került olyan magyar hír idegen közé, amely esetleg magyar származású, de ezek szétválasztása káros következmények nélkül nem lehetséges.

Ezen csoport *utolsó híre* Bajor Ottó magyar rokonságáról *világosan német hír*.

Alberik magyar adatai második csoportjának végére értünk. Ha áttekintünk a csoporton, az előző csoporttal szemben, sőt a következő harmadikat is figyelembe véve, ez a legtarkább csoport. Míg az első csoportban csupa külföldi krónikaadatok, a harmadik csoportban pedig csupa magyar mondai, néphagyományokból eredő adatokat találunk egy pár jegyzet mellett, ebben a csoportban, mondhatjuk, mindenikből van egy kicsi. Külföldi krónikákból kivonat (904., 922., 1167. éveknél), egyházi és egyéb feljegyzések (909., 938., 1195., 1197., 1206., 1215., 1238. éveknél) és az Alberik által hallomás után összeszedett és feljegyzett hírek és egyházi események. (837., 921., 1196., 1221., 1222., 1232., 1235., 1236. éveknél.)

E tarkaság miatt olyan *egységesség* nincs e csoportnál, mint az előzőnél. Ott az itteni különböző tartalmú, széteső hírekkel szemben csak kalandozási híreket találunk.

Az adatok *történelmi értékéről* ugyanazt mondhatjuk, ami Alberik egész munkásságát jellemzi. Hiányzik a kritika. Alberik átvette és berakta krónikájába a híreket, ahogy kapta, legfeljebb egy kis kronológiai és szövegezési változtatással, de a tartalom megváltoztatása nélkül. Történeti hírei, az *egyházi adatok* kivételével, mondaszerűek, zavarosak, sőt helyenként meseszerűek is.

A *genealógiai híreinek* pontosságára azonban épűgy, mint a kronológiájára is nagyon vigyázott (ami nem jelenti azt, hogy nem hibázott, sőt épen rontott némely helyen a kronológia változtatásával), mert ezek voltak kedvenc témái. Tehát Alberik ezen adatainak is az értéke és hitelessége csak abban az esetben van meg, ha a forrása hiteles.

Ezen hírek származására pedig világot vet az, hogy az 1221. évnél például »*nuntiatum est in Francia*« (hírűl jutott Franciaországban) kitétel van, ami alatt kétségtelenűl az értendű, hogy ezt a szóbeli tudósítást Alberik otthon, Franciaországban kapta, de Magyarország felűl érkezhetett a hír, mert »Magyarországon túl« levű Oroszországrűl szűl. De keveredtek a magyar hírhez latin császárságbűl, francia lovagokrűl szűlű hírek is (»aki a *mi-einket* — a franciákat — Isten engedelmeűl úgy pusztította, hogy Eszkiziát elvette«). Itt az Eszkizia neve biztosan nem magyar ajakrűl ered. Troasz neve meg egyenesen a Kisázsia felű is tájékozott konstantinápolyi latin hírbűl származik.

III.

Magyar származású hírek

1.

A magyar uralkodók sorrendje

A *harmadik csoportba* sorolhatjuk azon adatokat, amelyek *magyar származása* részint a hír természetéből, tartalmából, részint Alberik hivatkozásaiból világosan kitűnik.

Ezeket azonban *ismét szétválaszthatjuk* két egymástól különböző csoportra. Ugyanis a hírek nagyobb része egyszerűen csak a királyok uralkodását sorolja fel, legtöbbször az uralkodás tartamával, de az epochalis év feltüntetése nélkül, míg a másik rész szórványos általánosabb adatokat tartalmaz.

Hogy miért különül a magyar származású hírcsoport ilyen világosan különböző *két részre*, annak a következő magyarázata van. Alberik magyar származású hírekhez úgy jutott, hogy külföldi forrásai a magyarokra vonatkozólag kiapadván egészen természetes, hogy a további felvilágítások dolgában egyenesen a magyarokhoz fordult, mégpedig ahogy a következőkből ki fog tűnni, a francia szt. Gilles-i bencés apátság révén és saját (cisztercita) szerzete révén, amelyeknek Magyarországon fiók-apátságaik voltak, kapott adatokat. Az is egészen természetes, hogy ezek elsősorban, de különösen a régmúlt időkre vonatkozólag az uralkodók jegyzékét iparkodtak összeszedni. Ezek Alberiknél a többi általános tartalmú adatok között az egyes éveknél elszórva vannak, de mi, a jobb áttekinthetőség kedvéért az alábbiakban ezeket különválasztva adjuk.

Kézai

Anno 1006. Stephanus rex in Ungaria regnat per annos 35. (779. l. 5. s.)

1006 évhez. István király 35 évig uralkodik Magyarországon.

Beatus autem rex Stephanus XLVI anno sui regiminis in die Assumptionis Beate Virginis migravit ad Dominum. (M. Florián: Hist. Hung. Fontes Domestici I. k. 78. old.)

Kézai

Anno 1040. Obiit sanctus rex Stephanus de Ungaria post annos 30, ex quo recepta fuit ibi christianitas. (786. l. 25. s.)

Anno 1401. Ungaris regnavit Petrus annis 12. (786. l. 27: s.)

Anno 1403. Obbo Ungaris regnat annis 2. (787. l. 5. s.)

Anno 1045. Igitur ab hinc Petrus iterum regnavit Ungaris annis 2. (787. l. 30. s.)

Anno 1047. Cui successit in regno Ungarorum Andreas annis 24, (788. l. 5. s.)

Anno 1061. In Ungaria regnavit Bela Pugil annis 4. (793. l. 20. s.)

Anno 1065. In Ungaria post Belam pugilem regnavit Salomon annis 11. (795. l. 20. s.)

Anno 1075. In Ungaria post Salomonem regnavit rex Magnus nomine annis 3. (798. l. 1. s.)

1040. évhez. Meghalt Szent István magyar király 30 évvel azután, amióta ott befogadást nyert a kereszténység.

1041. évhez. Péter uralkodik a magyarokon 12 évig.

1043. évhez. Aba uralkodik a magyarokon 2 évig.

1045. évhez. Ettől fogva tehát Péter ismét uralkodik Magyarországon 2 évben.

1047. évhez. - Őt követte a magyar királyságban András 24 évig.

1061. évhez. Magyarországon Bajnok Béla 4 évig uralkodott.

1065. évhez. Magyarországon Bajnok (Pugil) Béla után Salomon uralkodott 11 évig.

1075. évhez. Magyarországon Salamon után Magnus (I. Géza) király uralkodik 3 évben.

Post mortem itaque sancti regis Stephani transacti sunt anni XI., menses IV. usque ad annum primum imperii Andree regis. (M. Florián. id. m. 85. l.)

Interea vero Petrus rex primo et secundo regnavit annis quinque et dimidio. (id. m. 85. l.)

Aba vero regnavit annis tribus. (u. o.)

Andreas autem... obiit anno regni sui XV et in Tyhon monasterio proprio... sepelitur. (u. o.)

Post hunc regnavit Benyn Bela... Regnavit autem duobus annis, et in tertio migravit ex hoc seculo, in suoque monasterio dicto Sceug Zard sepelitur. (id. m. 86. l.)

Andreas... anno imperii sui XII filium suum Salomonem adhuc puerulum cum consensu fratris sui Bele et filiorum eiusdem... regem constituit. (id. m. 85. l.)

Post Salomonem vero regnavit Geicha annis tribus, et mortuus est. Vacie quam fundasse di-

Kézai

citur, tumulatur. (id. m. 87. l.)

Post Geicham vero regnavit Ladislaus XXX annis et tribus mensibus. In Warod requiescit. (u. o.)

Ladislao autem migrato regnavit post eum filius Geiche regis Kalomanus annis X et octo, cuius corpus iacet Albe. (id. m. 88. l.)

... regnavit Stephanus annis undecim mensibus novem. . . (u. o.)

... Quo quidem imperante Ladislaus dux sibi usurpat regnum et coronam anno medio. (u. o.)

Post istum Stephanum frater suus coronam usurpat mensibus V. et diebus V. tandem deuincitur. (id. m. 89.)

II. István kimaradt

Post Kalomanum vero regnavit Bela annis IX. duobus mensibus. Albe tumulatur. (id. m. 88. l.)

Anno 1078. In Ungaria regnavit sanctus rex Logescelaus Bele pugilis filius annis 18. Hic in Ungaria fundavit nobilissiam abbatiam de Semigis, in qua non solent recipi nisi Franci. (798. l. 50. s.)

Anno 1095. Sanctus Logescelaus rex Hungarorum moritur, cui succedit Colomannus annis 16. (803. l. 35. s.)

Anno 1111. In Ungaria regnavit Stephanus annis 15. (818. l. 30. s.)

Anno 1126. In Ungaria regnat Lodislaus II. anno uno. (826. l. 50. s.)

Anno 1127. In Ungaria regnat Stephanus anno I. (827. l. 5. s.)

Anno 1128. In Hungaria regnat Stephanus annis 8. (828. l. 5. s.)

Anno 1135. In Ungaria regnabat Bela cecus per annos 10. (832. l. 20. s.)

Anno 1146. In Ungaria regnat Boricius per annos 6. (838. l. 20. s.)

1078. évhez. Magyarországon Szent László király Bajnok Béla fia uralkodott 18 évben. Ez Magyarországon megalapította az igen híres somogyi apátságot, ahova csak franciákat szoktak felvenni.

1095. évhez. Szent László a magyarok királya meghal, utána következett Kálmán 16 évig.

1111. évhez. Magyarországon István uralkodott 15 évben.

1126. évhez. Magyarországon II. László uralkodik egy évben.

1127. évhez. Magyarországon uralkodik István egy évig.

1128. évhez. Magyarországon uralkodik István 8 évig.

1135. évhez. Magyarországon uralkodott vak Béla 10 évig.

1146. évhez. Magyarországon uralkodik Borics 6 évig.

Kézai

Anno 1151. In Hungaria regnat Gizza vel Gecha per annos 20, ab isto descenderunt isti moderni reges Hungarie. (841. l. 5. s.)

Anno 1171. Floruit hoc tempore in Hungaria sanctus archiepiscopus Lucas Strigoni, et abhinc rex Bela regnavit annis 25. (834. l. 20. s.)

Anno 1196. Rex Hungarie Bela moritur in cena Domini, de cuius potionatione contra quendam episcoporum Calanum orta fuit suspicio. Post quem regnavit Hemericus filius eius pro eo annis 8. Huius Hemerici uxor fuit Constancia regina que, eo defuncto, nupsit Frederico imperatori et peperit ei filium Henricum regem Alemannie, (873. l. 25. s.)

Anno 1204. In Hungaria obiit rex Hemericus filius eius Lodislaus puer mortuus regnat in celis. Post Hemericum regnavit super Hungaros Andreas frater eius. (882. l. 42. s.)

1151. évhez. Magyarországon uralkodik Gizza vagy Gecha 20 évig és ettől származnak Magyarország eme mostani királyai.

1171. évhez. Ebben az időben virágzott Magyarországon Lukács esztergomi érsek és ettől kezdve uralkodik Béla 25 évig.

1196. évhez. Béla magyar király meghalt áldózásakor, akinek megmérgezése dolgában gyanú támadt Kalán (pécsi) püspök ellen. Utána fia Hemericus uralkodott 8 évig. Ennek a Henricusnak felesége volt Konstancia királyné, aki az ő halála után Frigyes császárhoz ment nőül és egy fiút adott neki, Henrik német királyt.

1204. évhez. Magyarországon meghalt Hemerik király; az ő fia László gyermekkorában meghalván az égben uralkodik. Hemerik után a magyarok fellelt András az ő fivére uralkodott.

Post Belam autem regnavit Geicha XX annis. Tandem moritur et Albe sepelitur. (u. o.)

Sed post hunc regnavit Bela Greucus, quem Becha et Gregor apud imperatorem Grecurum diutius tenuerunt. Hic quidem fures et latrones persecutus est, petitionibusque loqui traxit originem, ut Romana habet curia et imperii. Albe iacet tumulatus. (id. m. 89. l.)

Post Belam vero regnavit Emericus filius eius. (u. o.)

Sed post hunc regnavit Andreas rex potens et illustris. (u. o.)

A magyar uralkodók táblázata Alberik szerint.

Alberik évszáma	Uralkodó	Uralk. tartama		Uralk. évek	Jegyzet
		Alberiknél	Helyes tartama		
1006	Szent István	35	40	998—1038	hiba
1041	Péter (először)	12	4	1038—1042	hiba
1043	Aba	2	2	1042—1044	jó
1045	Péter (másodszor)	2	2	1044—1046	jó
1047	András	24	14	1047—1060	hiba
1061	I. Béla (Pugil)	4	3	1060—1063	hiba
1065	Salamon	11	11	1063—1074	jó
1075	I. Géza	3	3	1074—1077	jó
1078	Szent László	18	18	1077—1095	jó
1095	Kálmán	16	21	1095—1116	hiba
1111	II. István	15	15	1116—1131	jó
1126	II. László	1	1½	1162	kis hiba
1127	IV. István	1	1¼	1162	kis hiba
1128	III. István	8	10	1163—1172	kis hiba
1135	II. Béla	10	10	1131—1141	jó
1146	Borics	6	—		nagy hiba nem is uralkodott
1151	II. Géza	20	20	1141—1161	jó
1171	III. Béla	25	24	1172—1196	kis hiba
1196	Imre	8	8	1196—1204	jó
1204	II. András	—	—	1204—1235	

A fenti táblázatban összeállítottuk Alberik szerint a királyok sorrendjét, mellette az Alberiknél adott és a valódi uralkodás tartamát. Ezen lajstromban mindenekelőtt feltűnik az, hogy az uralkodók nem a trónralépésük évében vannak említve, vagyis az epochalis évek mindegyikében rosszak, egypár kivétellel és ezáltal természetesen a sorrendben is zavar támadt, amit Alberik okoskodásai még növeltek. Az uralkodás tartamában már egyezéseket találunk, habár itt is vannak hibák, bár nem nagyok.

*Marczali és Hóman Bálint*¹⁾ ezek alapján azt a feltevést állították fel, hogy Alberik egy olyan »királyjegyzéket« kapott, amelyben a *Pray-kódex* húsvéti tábláján található bejegyzésekhez hasonlóan, csak az uralkodás tartama volt feltüntetve, az epochalis év nélkül. Ez helyes. Azonban *Hóman Bálint* továbbmenve ezt a királyjegyzéket egykorú hiteles feljegyzések alapján készültnek tartja, amely Szent László uralkodásával kezdődik és II. Andrással végződik.²⁾ Szent Istvántól Szent Lászlóig terjedő részét ezen jegyzéknek *Hóman* különválasztja és a krónikákkal egyezteteti össze. Holott az egész lajstrom Szent Istvántól II. Andrásig oly összefüggően, szervesen egybetartozik, hogy különválasztása teljesen erőszakolt.

¹⁾ l. id. m. 20. l.

²⁾ id. m. 31. l.

Az a feltevés, hogy ezen királylajstrom egykorú, hiteles feljegyzésekkel készült volna, szintén nem jogadható el. Mindenesetre, ha feltételeznők azt, hogy Alberik egykorú feljegyzéseken alapuló, pontos királyjegyzéket kapott, érthetetlennek látszana, hogy ebben Borics téves királyságának kedvéért oly nagy zavart csináljon. Azonkívül érthetetlennek tűnhetik fel, hogy az egykorú feljegyzések alkalmával miért nem jegyezték be és hogyan jegyezhették be a epochalis év feltüntetése nélkül.

Hóman Bálint szerint a »Somogyvári királyjegyzék« mintegy Szent László uralkodásáig terjedő Somogyváron létrejött krónika kiegészítő része, folytatása jutott Alberikhez.³⁾

Azonban az egész lajstrom jellegéből, az előforduló hibákból, főleg abból, hogy a »Sanctus« jelző a szent királyoknál ki van téve,⁴⁾ azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ezek *nem egykorú feljegyzések, hanem 1200 után* lehetséges, hogy egyenesen Alberik kérésére szedte össze valaki ezen adatokat.

Tehát most az a kérdés, *honnan kerültek ezek az adatok Alberikhez.* Marczali és Hóman B. is észrevette azt a tényt, hogy itt Szent László »Logescelaus« néven van említve és az ő uralkodásának ténye mellett a somogyvári apátság alapítása is említve van. *Ebből csaknem biztosan megállapíthatjuk a hír származási helyét.* Ugyanis sehol másutt nem említik a »Logescelaus« nevet, csak a somogyvári alapításról szóló írások a francia szt. Gilles (Szent Egyed) főapátságban, melynek fiókapát-sága a magyarországi somogyvári apátság.

Már most *a helyzetet a következőképen képzelhetjük el.* Alberik, amint már a kiadója is említi, bevezető tanulmányában,⁵⁾ főforrásai, a külföldi nagy krónikák mellett mindenünnen, ahol csak tudott szerezni, gyűjtött adatokat világkrónikájához. Így tehát forrásai közt rengeteg szóbeli értesítést is találunk. Erre különösen szüksége volt, már azért is, mert világkrónikáját saját koráig tervezte és készítette is el és főforrásai, a krónikák, igen hamar kimerültek. Ilyen adatgyűjtés alkalmával, amit elsősorban szerzetesi környezetben végzett, ahova ő is tartozott, *a francia St. Gilles apátságban hoz-*

³⁾ id. m. 31. l.

⁴⁾ Hóman azon feltevése, hogy a »Sanctus« jelzőt az 1233. évi másoló toldotta volna bele (l. id. m. 31. l.) nem valószínű, mert az akkori másolók, (ha egyáltalán másolásról lehet beszélni: lásd a köv. old.) a szöveget minden változtatás nélkül gépiesen másolták szóról-szóra.

⁵⁾ l. Paulus Scheffer-Boichorst tanulmányát Pertz. id. m.-ben.

zájutott a somogyvári alapításról szóló egykorú jegyzet-hez. Mivel St. Gilles apátság a magyarországi somogyvári apátsággal, mint fiókapátságával rendszeresen érintkezett, Alberik, akinek ekkor a krónikákban talált magyar adatai is elfogytak, megkérte az itteni szerzeteseket, hogy Somogyvárott kérjenek adatokat Magyarországról, világkrónikája számára. A somogyvári szerzetesek a kérésnek eleget téve, természetesen, hogy elsősorban a magyarországi királyok uralkodási sorrendjét állították össze számára, ahogy tudták. Az ehhez szükséges adatokat könnyen összeszedhették a szomszédos apátságokból, különösen a közeli szekszárdi apátságból, esetleg a királyi kancelláriától is, amellyel, mint királyi alapítás, föltétlenül összeköttetésben állottak, ámbár az adatok éppen nem hivatalos pontosságúak.

Egyházi vonatkozásban érdekes hírt találunk az 1196. évnél, ahol Béla (III.) magyar király haláláról találunk értesítést. Alberik tudósítója hozzáfűzi ehhez azt, hogy Béla király megmérgezésével gyanúsították meg Kalán pécsi püspököt. Tény, hogy e vád a pápa elé jutott, ki vizsgálatot rendelt el, s ez nem igazolta a vádat. Ez az egyházi vonatkozású és a jegyzékkel szervesen összefüggő hír is szerzetesi kézre vall.

Hogy az Alberik adataiból összeállítható király-jegyzék magyar krónikából nem származhatott, Alberik ezen csoportbeli adatai mellett párhuzamosan közöltük, a legrégebb magyar krónikából, az Alberik után negyven évvel készült. Kézai krónikából összeszedhető uralkodási adatokat is. A két szöveg teljes különbözősége minden részletesebb magyarázat nélkül mutatja, hogy ezek semmiféle, még legtávolabbi rokonságban sincsenek a királyi kancellária Kézai-féle adataival.

Az eddig mondottakból kétségtelennek látszik, hogy ez nem lehet egykorú feljegyzéseken alapuló király-jegyzék. Szent Lászlót 1192-ben avatták szentté, tehát ez előtt nem készülhetett a jegyzék. Az egyes adatokhoz fűződő egyéb vonatkozások, hozzátoldások, kiegészítések oly szervesen tartoznak az uralkodás egyszerű tényét jelentő hírhez, hogy nem valószínű az, hogy Alberik fűzte volna ezeket hozzájuk, egyéb értesülései alapján.

A későbbi királyokról (II. Bélától) szóló híreket már elfogadhatjuk egykorú feljegyzéseként, de ezeknél is hangsúlyoznunk kell azt, hogy ezek a feljegyzések nem egyhelyen, pld. Somogyvárott egykorúan összeírt egy-egy királyjegyzék adatai, hanem amint fentebb mondtuk, a XIII. század elején Alberik adatkérésekor állít-

hatta össze ezt az összefüggő jegyzéket egy szerzetes, különböző helyről való adatok alapján. Ez a fentebb mondottakból kétségtelen, *tehát az, hogy egy »Somogyvári királyjegyzék«, mint egy »Somogyvári krónika« kiadászítása létezett volna, csak feltevés, amelynek elegendő alapja nincs, mivel a »Somogyvári krónika« is csak hipotetikus dolog, amint a következő fejezetben látni fogjuk.*

2.

*Magyar hagyomány-
és mondai származású adatok*

A magyar származású hírek második csoportjánál elérkeztünk azon részhez, amely *a legérdekesebb és legértékesebb része Alberik híreinek*. Előljáróba csak annyit szükséges mondanunk, hogy ezek a hírek, amint látni fogjuk, Alberik korához közeledve mindinkább bővülő adatok, pletyka- és néhol színes meseszerű elbeszélések, s nemcsak részletesebbek és terjedelmesebbek, hanem pontosabbak és értékesebbek is lesznek.

Sok adatát ezen csoportnak semmiféle magyar forrás nem említi és krónikáinkban sem található meg. Ezek, bár szervesen összetartoznak, az előző, az uralkodók sorrendjét tárgyaló csoporttal, mégis külön tárgyaljuk azért, mert származásuk és jellegük bizonyos tekintetben különbözik azokétól.

Anno 893. Nota de Hungariis... sub primo duce suo nomine Alino... (748. l. 18. s.)

893. évhez. (Otto püsp. tudositása közé beolvasztva.) Jegyzet a magyarokról:... *Alinus* (Álmos) nevű *első hercege* alatt...

Anno 957. Et de illis septem Ungaris, qui remanserunt, unus ab eis factus est rex. Hii venientes in terram suam totum populum, qui non exierat cum eis ad bellum, in servitutem redegerunt;¹⁾ qui autem de istis septem nati sunt, ipsi sunt modo viri nobiles in terra Ungarie;²⁾ quamvis eorum nobilitas magne servituti subiacet.³⁾ (763. l. 8. s.)

957. évhez. (Sigebertus híre után csatolva.) És azon *hét magyar közül, kik megmaradtak egy király lett*. Ezek hazájukba visszatérve, *az egész népet*, mely nem ment velök ki a háborúba, *szolgaságra vetették*; akik pedig ama hét-től születtek, azok *most nemes férfiak* Magyarország földjén, noha az ő nemzetségek nagy szolgaságnak van alávetve.

Anno 1010. Tamen dicunt

1010. évhez. (Sigebert híré-

¹⁾ redigerunt 2.

²⁾ Ungarorum 2.

³⁾ subiacet 2.

Ungari, quod sanctus Adalbertus Pragensis episcopus regem Stephanum ad fidem convertit et baptizavit, et ipse rex sua predicatione Ungaros convertit et maiorem ecclesiam Strigoni⁴⁾ in honorem⁵⁾ sancti Adalberti instituit; sed illa Gisla regina, ut dicunt, multas malitias in terra illa fecit, et ad⁶⁾ extremum post mortem sancti regis meritis exigentibus interfecta fuit. (779. l. 25. s.)

Anno 1041. (Ungaris regnavit Petrus annis 12.) Sanctus rex de Ungaria Stephanus primus christianus, Geche filius et a primo duce Alino septimus, filium habuit virum sanctum nomine Hemericum,⁶⁾ qui vivente patre decessit. Unde rex iste Petrus, de quo hic agitur, frater dicitur fuisse illius regine Gisle, de qua superius⁷⁾ diximus.⁸⁾ Et quia non erat de semine Ungarorum, contra eum promovere curaverunt quendam Abbonem, qui erat unus ex ipsis, de magnis principibus. (786. l. 30. s.)

Anno 1192. Rex autem Richardus per mare fugiens mutatu habitu venit Ungariam, et exinde occulte ingressus Austriam. (869. l. 10. s.)

Anno 1194. Memorabile quiddam contigit hoc anno in Hungaria, quia in autumpno quadam die⁹⁾ fuit inter Dravum et Savum pluvia locustarum densissima. (872. l. 5. s.)

hez csatolva.) Mégis *azt mondják a magyarok*, hogy Szent Adalbert prágai püspök térítette István királyt a hitre és keresztelte meg, s *maga a király térítette meg a magyarokat prédikálásával* és az esztergomi főegyházat Szent Adalbert tiszteletére alapította; de ama *Gisla királyné* — mint mondják, *sok gonoszságot tett* ama földön és végül a szent király halála után érdemei szerint *megölték*.

1041. évhez. (A magyaroknak uralkodott Péter 12 évig.) Magyarországi Szent István király, *az első keresztény*, Gyécsa fia és *Álmos első hercegétől a hetedik*, egyetlen fia volt a Hemericus nevű szent férfiú, ki atyja életében meghalt. Ezért *Péter király*, akiről itt szó van, állítólag azon *Gisla királyné fivére*, akiről fentebb szöveztünk. S mivel nem volt magyar ivadék, *ellene fölléptettek egy Abbo nevű nagy főembert*, ki közülük való volt.

1192. évhez. (Oroszlánszívű) Richard (angol) király pedig a tengeren átmenekülve, álöltözetben Magyarországra jött és azután titkon Ausztriába ment.

1194. évhez. Valami emlékeztető dolog történt ez évben Magyarországon, ugyanis *összel egy napon a Dráva és Száva közt igen sűrű sáskaszerűség volt*.

⁴⁾ Gran

⁵⁾ honore 2.

⁶⁾ ad deest 2.

⁷⁾ supra 2.

⁸⁾ Cf. annum 1010.

⁹⁾ die quadam 2.

Anno 1213. Regina Hungarie Gertudis uxor regis Andree, per conspiracyem principum et baronum de Hungaria interficitur, tribus filiis et filiabus duabus superstitibus relictis. De morte autem huius regine quedam archiepiscopi Iohannis Strigoniensis¹⁰⁾ publicate sunt littere ambiguae, duplicem habentes constructionem, ita quod per unam illarum videbatur idem archiepiscopus consentire neci regine et per aliam contradicere. Unde per istam summi pontificis iudicium dictus est evadisse. Cuius tenor litterarum talis esse perhibetur: „Reginam interficere nolite timere bonum est et si omnes consenserint ego solus non contradico.“ (898. l. 24. s.)

Anno 1217. Rex igitur Andreas Hungarie. Leopoldus dux Austrie, Otto dux Meranie et multi comites de Hungaria et nonnulli per mare Adriaticum iter suum aggrediuntur. (905. l. 40. s.)

Anno 1223. In Hungaria ignis casualis Strigonium¹¹⁾ et Boduariam devastavit. (913. l. 17. s.)

Anno 1224. Mortalitas maxima animalium veniens a partibus Orientalis per Greciam, eodem anno transivit per Hungariam, et anno sequenti fuit in Alemannia et sequenti anno altero in Francia. (914. l. 38. s.)

Anno 1227. In Hungaria magister Robertus Veszprimiensis,¹²⁾ vir bonus et religiosus de Leodensi dyocesi natus,

1213. évhez. A magyar királynét Gertrudot, András király nejét az összeesküdt magyarországi főurak és bárók megölik, három fia és két lánya maradt árván. Ezen királyné haláláról köztudomásra jutott János esztergomi érsek kétértelmű, kétféleképen értelmezhető levele, mely szerint egyrészt úgy tetszett, mintha az érsek helyeselné a tervezett öldöklést, másrészt ellentmondana. És ezen utóbbi értelmezés folytán került el, mint mondják elítélését a pápa által. A levél ilyen formán vala szövegezve: A királynét megölni ne akarjátok félni jó lesz és ha mind beleegyeznek én egyedül nem ellenmondok.

1217. évhez. András magyar király tehát, Lipót ausztriai herceg, Otto meraniai herceg és sok magyar báró és néhány püspök az Adriai tengeren át vették útjukat (a Szentföldre.)

1223. évhez. Magyarországon véletlen tűz Esztergomot és Budvárt elpusztította.

1224. évhez. Igen nagy állatvész jött keletről Görögországon keresztül és ebben az évben átvonult Magyarországon és a következő évben Németországon volt, az azutáni más évben Franciaországon.

1227. évhez. Magyarországon Róbert mester veszprémi püspök, kegyes és vallásos férfiú a lüttichi (belga) egyház-

¹⁰⁾ Gran.

¹¹⁾ Gran.

¹²⁾ Veszprim

factus fuerat¹³⁾ archiepiscopus Strigoniensis.¹⁴⁾

Eo igitur cruce signato et procinctu itineris constituto, occurrit illi filius principis de Comania et ait: Domne, baptiza me cum 12 istis, et pater meus ad te veniet ultra sylvas in tali¹⁵⁾ loco cum 2000 viris, qui omnes desiderant de manu tua baptizari. Quo facto abiit archiepiscopus¹⁶⁾ ultra silvas in occursum patris illius cum Bartholomeo¹⁷⁾ episcopo Quinqueecclesiensis Guilelmo Vesprimiensi et Guilelmo Ultrasilvano¹⁸⁾ episcopis, et ibi baptizati sunt Deo dante¹⁹⁾ ultra 15,000 hominum. (920. l. 5-10. s.)

Anno 1228. Archiepiscopus Robertus Strigoniensis de Hungaria novum fecit episcopum in Comania, Theodericum nomine. (921. l. 30. s.)

Anno 1231. Dux Bavarie Ludovicus a quodam sicario Assacino occiditur a veteri de Montana transmisso. Quod audiens rex Hungarie eidem veteri multa transmisit in auro et argento exenia²⁰⁾ et eius gratiam impetravit et optinuit. (929. l. 24. s.)

Anno 1233. Regina Iloilenz de²¹⁾ Hungaria in presentia Jacobij²²⁾ cardinalis²³⁾ et episcoporum moritur et in abbazia de Egris²⁴⁾ sepelitur. Qui car-

megyei születésű, esztergomi érsek lett.

Ez tehát midőn kereszttel megjelölve felkészült az útra, hozzájött a kúnok fejedelmének a fia és így szólt: Atyám keresztelj meg engem ezen tizenkettővel s atyám hozzád jön Erdélybe ezen helyre 2000 férfival, akik valamennyien a te kezed által óhajtanak megkeresztelkedni. Ami megtörténvén az érsek elment Erdélybe amaz atya elé Bertalan pécsi püspökkel, Vilmos veszprémi és Vilmos erdélyi püspökkel és itt az Úr kegyelméből 15,000-n felül megkereszteltettek.

1228. évhez. Magyarországi Róbert esztergomi érsek új püspököt nevezett ki Kúnországban névszerint Theoderikot.

1231. évhez. Lajos bajor herceget egy assassin orgyilkos megölte, a Hegység öregjétől küldve. Ezt hallva a magyar király, annak az öregnek sok aranyat és ezüstöt küldött ajándékba s megnyerte kegyét.

1233. évhez. Jolent magyar királyné Jakab biboros és a püspökök jelenlétében meghalt és Egres apátságban temették el. Ezen bibornok Ma-

¹³⁾ fuit 2.

¹⁴⁾ Gran

¹⁵⁾ deest 1.

¹⁶⁾ episcopus manu prima 1. corr. manus saec. XV.

¹⁷⁾ Bertholomeo 2.

¹⁸⁾ Weissenburgensi

¹⁹⁾ Deo dante desunt 2.

²⁰⁾ Xenia 2.

²¹⁾ in

²²⁾ deest 2.

²³⁾ Praenestini episcopi, quondam Trium Fontium abbatis.

²⁴⁾ Egris dioec. Chonad.

dinalis per Hungariam hoc anno concilia sua tenuit. Adhuc vivebat Theodorus in Grecia, quem Albanus gener regis Hungarie ex cecaverat. (933. l. 7. s.)

Anno 1234. Jacobus Pre-nestinus episcopus cardinalis et legatus in Hungaria fratrem Johannem Predicatore[m] de penitentialibus domni²⁵⁾ pape fecit episcopum in Bossena²⁶⁾ Ragusie. Circa idem tempus mortuus est dux Andreas vir forma decorus²⁷⁾ regis Andree filius. (934. l. 44. s.)

Anno 1235. Andreas rex Hungarie moritur²⁸⁾ et sepelitur in civitate Waradino,²⁹⁾ reclamantibus abbate et fratribus de Pelicio et super hoc causam agitantibus. Eodem anno ultra silvas iuxta Kerte apparuit quedam, ut dicitur, demonum Judificatio, apparuerunt rubei homines, qui de montana quadam exierunt in equis rubeis minoris tamen statuere, quam sint nostri, homines fere 200, qui discursus varios spectante populo faciebant. Irruentibus contra eos illis de oppido caveam suam intraverunt, nec postea comparuerunt, unus tamen aliquantulum ab uno de oppido retentus, fecit eius manum omnino esse rubeam et sic effugit, que quamdiu vixit rubea permansit. Fere omnes illi, qui eos viderunt, aliquod infortunium eodem anno incurrerunt. (937. l. 50. s.)

Anno 1237. Igitur rumor erat, hunc populum Tartarorum in

gyarországon ez évben zsina-tokat tartott. Eddig élt Tivadar (császár) Görögországban, akit Asen, a magyar király veje megvakított.

1234. évhez. Jakab praenestei püspök, bíboros és magyarországi követ fráter János predikátort (dominikánust) a pápai gyóntatók közül a ragusai Bossenában püspökké tett. Ezen időtájt meghalt András herceg, deli férfiú, András király fia.

1235. évhez. András magyar király meghal és eltemetik Várad városban, noha a pilisi apát és szerzetesek maguknak követelték s ezért pereskedtek.

Ugyanez évben Erdélyben Kertz mellett megjelent valami, ahogy mondják az ördög incselkedése, megjelentek vörös emberek, akik valamelyik hegyből előjöttek vörös lovakon, de kisebb alkatúak, mint a mi embereink, körülbelül 200-an, akik a nép szemeláttára különféle nyargalásokat végeztek. Mikor ellenük a városból kirohantak, üregeikbe visszatértek és azután nem jöttek elő, egy azonban, egy várositól kevéssé visszatartva, annak kezét teljesen vörössé téve elmentek. Ez ameddig élt vörös maradt. Csaknem valamennyien, akik ezeket látták, ugyanazon évben valamiszerencsétlenséget értek.

1237. évhez. Hire járt tehát, hogy ez a tatár nép Kunor-

²⁵⁾ Jacobus

²⁶⁾ Bonna — Sarai

²⁷⁾ deest l.

²⁸⁾ qui duas uxores habuit Agnetem et Ilyolenz l.

²⁹⁾ Gross — Wardein

Comaniam³⁰⁾ et Hungariam velle venire; sed utrum hoc verum sit, missi sunt de Hungaria quatuor fratres Predicatores qui usque ad veterem Hungariam per 100 dies iverunt. Qui reversi³¹⁾ nuntiaverunt, quod Tartari veterem Hungariam iam³²⁾ occupaverunt et sue ditioni subiecerat. (942. l. 19. s)

Anno 1239. Ceterum de istis Tartaris predicatis fama publica ita terruit regem Hungariae quod duo castra contra eos firmavit ultra silvas et et nemora in partibus illis fecit indaginari, id est in plasseneta redigi; postea intellexit, quod Comani sub specie Tartarorum ipsum terrere voluerunt, sed de eis viriliter triumphavit ex magna parte et cepit unum regem eorum, nomine Cutanum³³⁾ et unam reginam; et multa milia ex eis pervenerunt ad baptismum, dolose tamen. Contra Tartaros vero³⁴⁾ misit comitem Ultrasilvanum, qui in quodam angusto transitu paludum Meotidarum ita confregit primum cornu illorum, quod ceteris retro respicientibus iam in illis partibus perisse putabatur memoria eorum cum sonitu.

Natus est regi Hungarie³⁵⁾ filius masculus, pro quo multe facte sunt supplicationes. De cuius pueri nativitate factum est festum congratulationis mirabile in festo beati Luce; et rex in maxime quantitate pecunias expendit et absque

szágba és Magyarországba akar jönni, de hogy ez igaz-e, azért négy szerzetes prédikátort küldtek Magyarországból, akik száz napon át egész a régi Magyarorszáig mentek. Ezek visszatérve hírül adták, hogy a tatárok a régi Magyarországot már elfoglalták és uralmuk alá vették.

1239. évhez. Egyébként a fentebb említett tatárokról szóló hír úgy megijesztette Magyarország királyát, hogy két várat megerősített ellenük Erdélyben és a berkeket azon a részen gyepükké tette vagyis akadályokká; azután észrevette, hogy a kunok a tatárok képében őt megakarják ijeszteni, de ezek nagy részén férfiasan győzedelmeskedett, Kutan nevű királyukat és a királynét elfogta és közülük sok ezer áttért a keresztvízhez, de csalárdul. A tatárok ellen pedig elküldte az erdélyi ispánt, aki a Maeotis mocsarak egy szűk átjáróján először úgy letörte azoknak (a tatároknak) szarvát, hogy a többiek hátranézve azt vélték, hogy már azon a részen hangosan elvész az ő emlékezetük.

A magyar királynak fia született, akiért sokat imádkoztak. Ezen gyermek születése miatt csodás ünnepén lett Szent Lukács ünnepén s a király igen sok pénzt költött és számtalan dénárt szórt szét és hintett el.

Róbert esztergomi érsek pedig megkeresztelte a gyerme-

³⁰⁾ Comoniam 2.

³¹⁾ quibus reversis 1 — 2.

³²⁾ iam veterem Hungariam 2.

³³⁾ Nomine Cutanum desunt 1.

³⁴⁾ tamen 2.

³⁵⁾ Belae IV.

numero denarios seminavit et sparsit.

Archiepiscopus autem Strigoniensis³⁶⁾ Robertus³⁷⁾ puerum baptizavit, quem Stephanum nominavit ob memoriam sancti regis³⁸⁾ Stephani primi in partibus illis a beato Alberto baptizati. Qui archiepiscopus senex et emeritus peracta quindena mortuus est et ad celestia translatus. Inventum est cilicium ad carmen eius et alia dure penitentiae indicia inventa sunt in scirino illius.³⁹⁾ (947. l. 10—25. s.)

Anno 1241. Circa festum sancti Johannis Alsanus rex mortuus est, qui reliquit de prima uxore, quae fuerat soror Bele regis Hungariae et soror sancte Elizabeth, filium unum nomine Colmannum et filiam unam, quam duxit Caloiohannes Vastachii filius. (950. l. 12. s.)

Amint már említettük, ezen csoportnál Alberik legérdekesebb és legértékesebb híreihez érkeztünk el.

Már a 893. évnél igen érdekes hírre bukkanunk. Itt, »Jegyzet a magyarokról« bevezetéssel, de Freisingi Ottó híre közé ékelve, említi Alberik, hogy a magyarok »Alinus (Álmos) nevű első hercegük alatt« foglalták el Pannóniát. Ez a kétségtelenül magyar származású betoldás a magyar hagyományból eredt és semmi esetre sem külföldi forrásból. A magyar hagyomány pedig Álmosról írásban legrégebb Anonymusnál 1204-ben és Kézúinál 1283-ban. Kézai szerint Álmos nem jutott el Erdélybe, Anonymus szerint Hungvárnál halt meg, Konstantin szerint Álmos egyáltalán nem volt magyar fejedelem, mert Levedi után mindjárt Árpád következett Etelközben.

Alberik tehát közelebb áll Anonymushoz, de nem Anonymustól vette ezen hírét, mert föltétlenül többet merített volna belőle, nemcsak ezt az egyetlen Alinus

ket s Istvánnak nevezte a Szent Adalberttől ott megkeresztelt első király Szent István emlékére. Ezen érsek öregén s kiérdemülten, tizenöt nap múlva meghalt és az égbe vitetett. Testén kízóóvet (ciliciumot) találtak s a kemény bűnbáratnak más jeleit a szekrényében.

1241. évhez. Szent János ünnepe körül Alsanus (Asen bolgár fejedelem) meghalt és hátrahagyott az első feleségétől, aki Béla magyar király és Szent Erzsébet nővére volt, egy fiút Kálmánt és egy leányt, akit Caloján, Vastachius (Eustachius) fia vett feleségül.

³⁶⁾ Gran

³⁷⁾ Strig. Rob. 2.

³⁸⁾ deest 2.

³⁹⁾ Inventum — illius desunt 2.

hírt.*) Minden valószínűség szerint ugyanúgy, mint *Anonimus*, *Alberik magyar forrása is igris énekekből vette* a régi magyar hagyományt, habár nem lehetetlen, hogy Alberik, vagy forrása 1230 körül Anonymus hírét is hallhatta, de amint már említettük, Anonymus könyvét semmiesetre sem ismerte.

Még érdekesebb a 957. évhez fűzött híre, amelyben Sigebert híréhez csatolva beszél a *hét magyarrról*. Ez a hír *eltorzítva mutatja* azt a *magyarországi mondát*, melyet Magyarországon a házról-házra járó koldusok, Szent Lázár 1200 után alapított ispotályának szegényei, s az énekes kántáló diákok énekeltek az *augsburgi csatában megmaradt hétmagyarrról*, akiket összekevertek a *honfoglaló hétmagyarral*, s bele szőtték azt a magyar királyi nagy hatalmat, amelyet Freisingi Otto említ, hogy a *magyar királynak bármelyik udvari szolgája elfoghatja a magyar nemeseket* (urakat) a saját vitézeik közt, s ezen urak nem mernek rosszat beszélni a királyról.⁴⁰⁾

Az 1010. évnél *Sigebertus* azon *hírével szemben*, hogy Szent István felesége, Gisla vette rá esedezéseivel a királyt, hogy nemzetével keresztelkedjék meg, Alberik »*Mégis azt mondják a magyarok*« bevezetéssel utána közli a teljesen ellentétes magyar hírt, amelyben Szent Adalbert prágai püspök térítette István királyt a keresztény hitre és keresztelte meg a magyarokat, Szent István pedig prédikálásával az egész magyar nemzetet megtérítette. Ez a hír is hagyományból eredhetett, mert tudjuk, hogy 973-ban Gyésza fejedelem hívására, Piligrim passauai püspök Szent István vértanú egyházának a főpapja, vagy az ő misszionárius egyik főpapja keresztelte meg a fejedelmet és 5000 magyar előkelőt, még Szent István születése előtt. Hogy a hagyomány mégis Szent Adalbertnek és Szent István első magyar királynak tulajdonítja a magyar nemzet megtérítését, azért történt, mert Gyésza fejedelem kezdeményező munkáját Szent István, Piligrim korai távozása után pedig Szent Adalbert fejezték be. Hogy a hír szerint Szent István király

*) *Alinus* eredeti kiírása *Almus*, ahol az *m* betű első vonala könnyen olvasható *in*-nek. Ezt a rossz olvasást csak idegen ember követhette el, vagy Albericus, vagy a hírközvetítő idegen másoló, vagy a kiadója. De ebből a rossz olvasásból következik az is, hogy Magyarországból nem hallomás, hanem írás alakjában jutott el a magyar hír.

⁴⁰⁾ A hétmagyar hagyományról és ennek változatairól részletesen lásd. Dr. Erdélyi L.: Magyar Művelődéstört. II. k. Sebestyén Gyula: Az árpádok története; Domanovszky S.: Pozsonyi krónika (Századok 1905) Pauler Gyula: Magyar nemzet tört. az Árp. korában; Marczał Henrik: A magyar történet külföldi az Árpádok korában.

személyes prédikálásával térítette meg a magyarokat, még inkább kiemeli e hír mondai jellegét.

A másik érdekesség ezen hírnél az, hogy már Alberik 1240 körül az 1213-ban megölt *Gertrud királynét és gyűlöletes tetteit Gisla királynéra alkalmazva hallja a magyaroktól*. — Ez a monda került bele Gisláról a későbbi magyar krónikai bővítésekbe a magyarok ajkáról. Tehát e monda 1213 után keletkezett, de ha írásban lett volna, akkor Gertrudról szólt volna. Tehát jóval 1213 után eltorzítva, sokat feledve juttatták el e hírt Alberikhez a magyarországi szerzetesek.

Szent István utódjának kérdéséről szóló hírt találunk az 1041. évnél. Itt is *meglepő adatokat olvasunk*, amelyek *más forrásainkban nincsenek említve*. Hogy *Szent István király az első keresztény magyar*, és hogy *Álmos első hercegtől a hetedik*, ezt jól állapították meg, főleg az utóbbi tényt, de a magyar forrásokban ez a sorszám ismeretlen. Ott, a Szent István legendában is, az van, hogy István *a IV-ik, vagy V-ik fejedelem*, itt tehát Árpád, Zsolt, Taksony, Gyésza után vették Szent Istvánt; Alberik hírében pedig, amelyet magyar-francia szerzetesektől hallott, *Álmos*, Árpád, Zsolt, *Falics*, Taksin, Gyésza, István névsor igazolja, hogy az Álmos-féle téves fejedelemséggel együtt 7 fejedelmet lehetett számítani, Istvánig bezárólag. Hogy *Péter Gizla királyné testvére*, ez később a krónikákba is bejutott, de Alberik írásakor *ez még csak szóbeli monda*. Szent István fiának »*Hemericus*« néven említése kizárja e hír XIII. századinál régiebb voltát, mert a Hemericus név Imre király alatt keletkezett a »*Henricus*« névből, 1200 körül. Itt oly nevek vannak említve, *Iecha*, *Abbo*, amelyek a magyar krónikákban nincsenek sehol, már pedig ha eredeti magyar krónika írásából vette volna, akkor pontosan lemásolja a »*Geyza*« és »*Aba*« nevet.

Három egyszerűbb hír következik ezután az 1194., 1195. és 1196. éveknél. Az 1194. évnél a Dráva és Száva közti nagy *sáskaesőről* emlékszik meg, az 1195. évnél *Bécs mezőváros* (oppidum nem civitas!) leégéséről és Leopold ausztriai herceg haláláról, akinek felesége IV. Béla magyar király nővére volt.

Gertrud királynéről, II. András magyar király feleségéről szól a következő híre az 1213. évnél, amelyben a királyné meggyilkolásáról emlékezik meg. Azonban itt sem közöl részletes leírást az összeesküvés okáról. *Bánk bánról semmit se szól, csak az érsek kétértelmű híres levele ragadta meg a közfigyelmet*, mint jó anekdóta. Ez szájról-szájra járt Magyarországon, különösen szerzetesi,

papi körökben. Az 1217. évnél II. András keresztes hadjáratának elindulásáról tudósít, amely pontos leírás a király kíséretéről és az elindulás idejéről.

Az 1223. és 1224. évnél két nagy elemi csapásról szóló tudósítást találunk, *Esztergom és Budvár égéséről* és a következő évi *nagy állatvészről*. Ezek kétségtelenül magyar származásúak. Az 1223. évi hírnél a *Boduar* (Budvár) név a hír magyar származását igazolja. Az 1224. évi adatnál külföldi eredet is lehetséges, de az a tény, hogy az illető évben, amelyhez csatolja Alberik a hírt, Magyarországon volt a *vész*, szintén elfogadható bizonyíték arra, hogy ez a hír is Magyarországról ered. Az ilyen csapások emléke sokáig fennmarad és fel is jelezhettek ezt az azon a vidéken élő *somogyvári szerzetesek*.

Valószínűleg tőlük származnak a következő, teljesen egyházi események tudósításai is.

Nevezetesen, hogy Róbert veszprémi püspök esztergomi érsek lett 1227-ben (helyesen 1226 márc.) és megkeresztelte a kúnokat. Ennek *párbeszédes jelenete és pontos leírása* közvetlen tudósításra vall. A következő évben (1228.) az érsek Kúnországba *kinevezi Theoderikot püspöknek*. 1233-ban Jolánta magyar királynét, II. András feleségét eltemeti az érsek Egresen. Itt már szerepel *Jakab palestrinai* (praenestei) *püspök*, *biboros* pápai követ is, aki zsinatokat tart. A következő évben Jakab követ *János fráter pápai gyóntatót, raguzai püspökké teszi*. Ebben az évben hal meg András (halicsi) herceg, II. András király fia. A következő évben (1235.) András király is meghal és eltemetik Váradon. A *pilisi szerzetesek* *maguknak követelik a király tetemét és ebből per is keletkezik*.

Itt elbeszél Alberik forrása egy mesészerű történetet, hogy az *erdélyi Kercz* mellett, hol cisztercita monostor volt, apró vörös lovakon vörös törpék jelentek meg, akik az összegyűlt nép szemeláttára parádés felvonulásokat és mutatványokat rendeztek, de amikor ellenük támadtak, eltűntek és nem is jöttek elő. Egy vörös törpe, akit egy városi ember megérintett, ennek a kezét egész életére vörösre festve, menekült el. Mindazokat, akik ezeket az embereket látták, ugyanazon évben valami szerencsétlenség ért.

Amint látjuk, ez az elbeszélés minden történeti magvat nélkülöző mese, amit Alberik bár »demonum ludificationo«-nak (»ördög incselkedése«) tart, mégis belevette világkrónikájába.

Az 1237. évi hír érdekessége, hogy *négy magyar*

dominikánus szerzetes nagymagyarországi útjának célja megbizonyosodni, hogy a tatár nép tényleg jön-e Magyarország ellen, amint hírlelik. Ezek egészen a régi Magyarországig mentek és onnan visszatérve hírül adták, hogy ezt a tatárok már meghódították. Ez a hír úgy *megijesztette a magyar királyt*, hogy Erdélyt igen *megerősítette* ellenük (helyesen a vereckei hágót). *A kúnok* a tatárok képében *meg akarták ijeszteni* a magyar királyt, (csakugyan ez volt a pesti néptömeg hiedelme, amikor megölte a kúnok fejedelmét, Kötönt), de ez leverte őket, királyukat és királynéjukat elfogta és sok ezer kún megért, ámbár csalárdul.

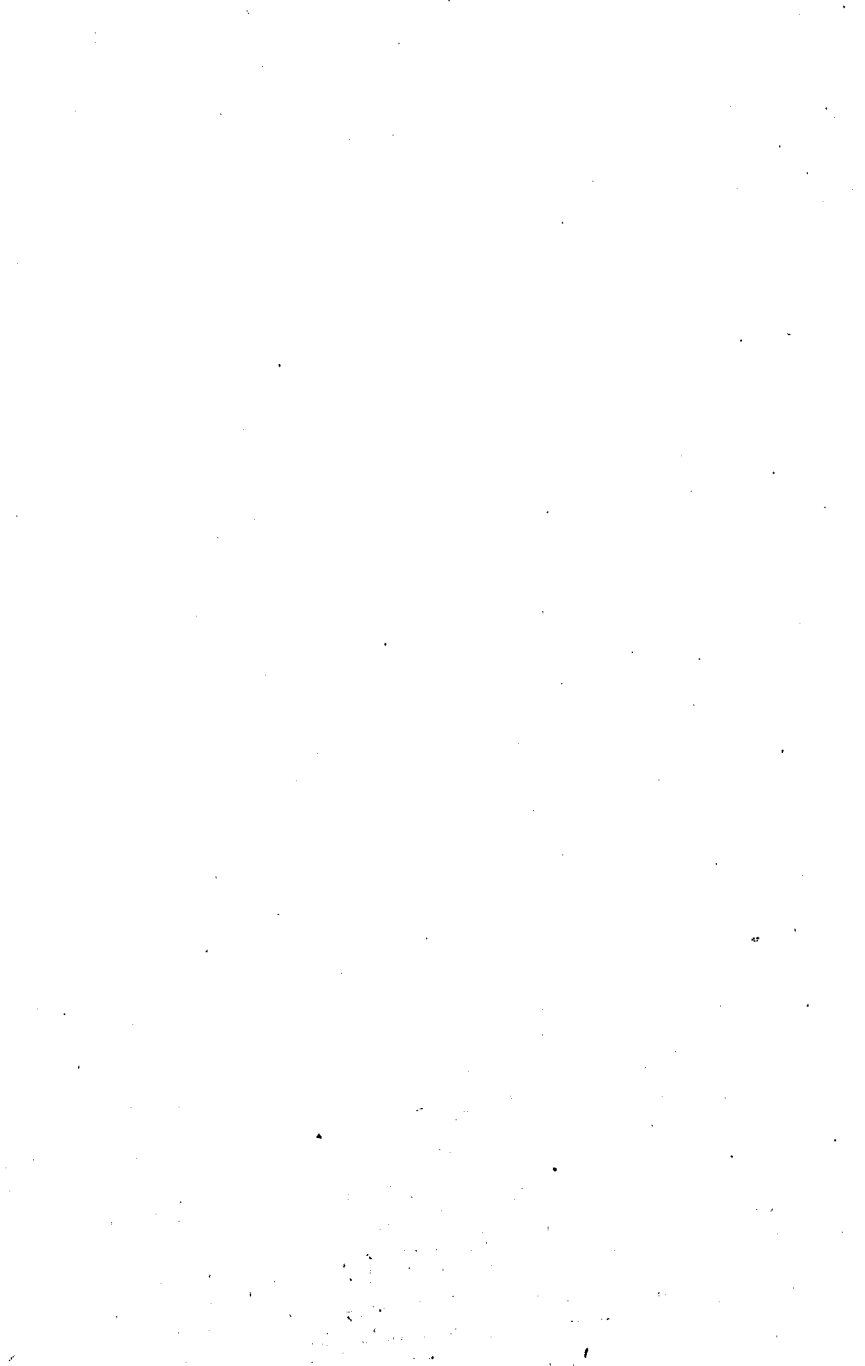
A tatárok ellen elküldte az *erdélyi ispánt* (helyesen a nádorispánt), aki *Maetis mocsár* átjárójánál (roppantul téves csere a vereckei hágó helyett) tönkreverte a tatárokat (tulajdonképpen ő szenvedett vereséget a tatároktól.)

A magyar királynak fia született (mondja tovább az ez évi hír), akiért sokat imádkoztak. Születésekor nagy ünnepet ültek. A király pénzt szóratt a nép közé. Róbert érsek a kis királyfit Szent István első magyar király emlékére Istvánnak keresztelte. Ez az érsek tizenöt nap múlva meghalt és szent élete miatt, amit a hátrahagyott bűnbánati kinzöeszközei tanúsítanak, az égbe vitetett.

Itt már nagyon érdekes, egyéb forrásainkban sehol sem található és részben igaz, jellemző adatokat találunk. Ez természetesen, mire a francia szerzetesek útján Alberikig érkezett, meglehetősen eltorzult. Különösen a *tatárokról* szóló és az »*erdélyi ispán meotisi (krimi) nagy győzelméről*« szóló tudósításokban látszik ez.

A meotisi szűk átjárót a *csodaszarvassal kapcsolatos monda* is emlegette a krimi félszigetnél, s ott keresték a magyar őshazát. Arra felé volt a kúnok, oroszok csatája a tatárok ellen és csatavesztése. Az ezekről szóló *hírek összekeveredtek a magyar nádor vereckei, orosz (rutén) szorosi harcával*, amelyben a tatárok szétszóratták fejzésekkel a fatorlaszokat s megverték a nádor kis hadát.

Általában azonban pontos tudósítások ezek (Jo!ánta halála, Jakab követsége, András halicsi herceg és II. András király halálának és temetésének egészen hiteles elbeszélése, stb.) csak bizonyos regényesség (kúnok szerepe) és meseszerű elem (a kerczi törpék) kerül bele, amelyek világosan mutatják, ezen hírek mondai jellegét és szóbeszédi eredetét. A tatárokról szóló adatokban őshaza, kalkai és vereckei csaták hírei keverednek össze. Mindenesetre itt megszakad Alberik hírszerzése, amint krónikája is az 1241. évnél bevégződik.

*Honnan és kitől kapta Alberik
magyarországi származású híreit?*

Ezekután áttérhetünk annak megállapítására, hogy honnan és kitől szerezte Alberik ezen magyarországi származású híreit.

Már az első csoportnál említettük azon feltevést, mely szerint Alberik a *francia St. Gilles apátságban örzött somogyvári alapítólevél* s az így megalapozott francia *főapátsági viszony révén* szerezhetett kapcsolatot a magyarországi somogyvári fiókapátsággal és ennek francia-magyar bencéseit kérhette meg magyarországi adatok beszerzésére.

Ezt a feltevést mindenben megerősítik ezen csoport hírei is.

A IX. századból egy híre van *Álmos* vezérről.

A X. századi a honfoglaló *hétmagyarral* összekevert augsburgi hétmagyarról szól és mindkettőt fentartotta a magyar néphagyomány, igricek éneke.

A XI. századból ismét csak két híre van, az egyik a *kereszténység fölveteléről* szól, ezt Szent Istvánnak és Szent Adalbertnek tulajdonítva, a másik pedig a magyar források előtt ismeretlen hagyományt, hogy Szent István Álmostól a *hetedik magyar uralkodó*.

A XII. századból csak három jelentéktelen hírt kapunk, amelyek közül a két utolsó, II. András felesége, *Gertrud* leszármazását és *Bécs leégését* tudósító hír tiszta magyar eredetéhez kétség férhet ugyan, de ez eloszlik, ha az *osztrák Heiligenkreuz pilisi cistercita fiókapátságának*, és itt Alberik cistercita rendtársainak közvetítését tételezzük fel, valamint a kerczi törpékről szóló hírnél is *kerczi cisterciták* közvetítését fogadjuk el.

A XIII. századra már bőséges adatközlést találunk, amelyek különösen 1223-tól a kor rajzához hű vonásokat adnak, egyes eltorzított hírek mellett.

Ezen rövid áttekintés után nem férhet kétség ahhoz, hogy Alberik *Magyarországról csakis szóbeli tudósítást kaphatott*, vagy ily szóbeli hírekről szóló levelet.

Ennek a forrására pedig biztosan rávezet bennünket a »Logescelaus« név. A somogyvári apátság nagyon könnyen összeszedhette Alberik részére a fenti adatokat. A IX—XII. századokra vonatkozólag a magyar *nemzeti hagyományainkból* merített, mégpedig csak a legismertebb és szélteben-hosszában beszélt és énekelt adatokat. A XIII. századra nézve pedig a szomszéd szerzetesi rendházak voltak segítségai. A királyi kancellária legfőlebb a királyok lajstromának összeállításánál lehetett nagyon szűkszavú és hiányosan tájékozott forrása. Az adatok tulajdonképpen egyházi jellege is szerzetesi forrásra vall. Mindenesetre valószínű, hogy Alberik a somogyvárián kívül más apátságokkal, különösen a saját rendjébe tartozó *egresi, kerczi* és *pilisi* apátságokkal érintkezésben állott, amelyek szintén említve vannak hírei között, de ezeket a híreket esetleg megkaphatta Alberik a somogyvári szerzetesek útján. is.

Most még azt kell tisztáznunk, hogy Alberik *mikor kaphatta* meg magyarországi származású híreit. Erre vonatkozólag *Hóman B. pontos számításokat végzett¹⁾*, amit *el is fogadhatunk*. Ő arra az eredményre jutott, hogy Alberik Magyarországról származó híreit 1233—1234. között kaphatta kézhez. Mindenesetre az 1041. évnél eőforduló »Hemericus« név, amint már említettük, kizárja azt, hogy ezen hírt Alberik 1200 előtt megkaphatta volna, amikor a Henricus, Hemricus név még alig kezdte kifejleszteni a Hemericus nevet. A IX—XII. századi hírek szűkszavúsága és tévedései pedig a XIII. század híreinek részletesebb egykorú jellegével szemben, azt mutatják, hogy ezen híreket a XIII. század folyamán valószínűleg 1230—1240. közt folytatólagosan adták tovább Franciaországba.

Az eddigi Alberik-tanulmányok valamennyien²⁾ azt a következtetést vonják le, hogy Alberik a IX—XI. századokra magyarországi *írott forrást*, krónikát használt. *Hóman B.*: »Szent László kori Gesta Ungarorum és XII—XIII. századi leszármazói« című tanulmányában azt következteti, hogy Alberik a IX—XI. századokra egy *Szent László-kori Gestát*, vagy annak egy derivatumát használta forrásul.³⁾

Teljes tisztelettel adózva a nagytekintélyű történetírónak, kénytelenek vagyunk felvetni azt a nehézséget, hogy *ha Alberik egy magyar krónikát használt volna for-*

¹⁾ lásd id. m. 14. old.

²⁾ lásd a bevezetésben.

³⁾ lásd id. m. 12. l.

rásul, érthetetlennek tűnne fel az, hogy egy bő és nagy krónikának, részletes és szép elbeszéléseiből Alberiknél semmi sincs. Az is érdekes, hogy míg a *külföldi krónikákból* vett átvételeknél, többnyire *hivatkozik* Alberik az illető krónikára, vagy írójára, *a magyar származású adatainál, csak az »ut dicunt«, »tamen dicunt Ungari«* (»mégis azt mondják a magyarok») hivatkozásokat találjuk, amelyek kétségtelenül *szóbeli forrás* használatára utalnak.

Hóman B., Alberik a 893. évtől az 1078. évig terjedő magyar származású híreinek szövege mellett *párhuzamosan közöl magyar krónikai szövegrészleteket*, amelyek szerint Alberik híreivel szószerint megegyeznek és azt a következtetést vonja le, hogy ilyen egyezés írott forrás használata nélkül nem lehetséges.⁴⁾

Ezen egyezések azonban seholsem terjednek ki még kisebb szövegrészekre sem, hanem csak egyes nevekre, ami az író előtt levő érdekes szövegek mellőzését jelentené, s ezt nehéz föltételezni. A 893. évnél pld. csak ez a két szó *»primo duce«* egyezik Anonymus szövegével. Álmosnak a neve a tudósító szerzetes írásában *Almus* alakban került Alberik szeme elé, azért az *m* betűt könnyen írhatta *in* alakban, vagy a másoló, vagy a nyomdai szedő olvashatta rosszul. A 904. évnél csak az *»insidiis«* szó ugyanaz mindkét szövegben, de ez is Alberiknál *»positis insidiis«*, a párhuzamos krónikaszcvegben pedig *»ex insidiis«* alakban fordul elő. Ugyanígy a többi végig. Teljesen más szövegezésben *egyedül a szereplők nevei egyeznek, de azok is késeibb változatban*.

Azonban valaki azt mondhatná, hogy Alberik a külföldi krónikaátvételeit is megváltoztatta, más szavakat fűzött bele, vagy esetleg össze is vonta,⁵⁾ tehát itt sem szabad keresnünk szószerinti szövegegyezéseket, hanem csak tartalmi egyezéseket. Azonban a két szövegtábla pontos összehasonlításánál láthatjuk, hogy *Alberik hírei teljesen más fogalmazásban, olykor ellentétesen* vannak előadva, mint a krónikák hírei, Csak azt a tényt, hogy ugyanarról beszél mindkettő, nem lehet érvül használni annak bizonyítására, hogy az egyik kiírta a másikat. Az természetes, hogy Alberiknél előfordulnak azok a nevek, vagy egyes szavak, amelyek krónikáinkban is megvannak, hisz mindkettő ugyanarról, ugyanazon élőszóbeli monda alapján beszél, de egészen más beállításban.

Csak egy példát veszünk ki ennek bemutatására.

⁴⁾ lásd id. m. 7–11 l.

⁵⁾ lásd 904. évnél

Még pedig az összes tanulmányozók által legfontosabbnak tartott hétmagyarról szóló hírt. A hétmagyarról szóló Alberik-hírrrel szemben Hómannál a következő krónika-egyezőseket találjuk. (A párhuzamos szövegrész Hóman B. fent idézett munkájából vannak átvéve.⁶⁾)

Alberik

Anno 957. Et de illis septem Ungaris, qui remanserunt, unus ab eis factus est rex. Hii venientes in terram suam totum populum, qui non exierat cum eis ad bellum, in servitutem redegerunt, qui autem de ipsis septem nati sunt, ipsi sunt modo viri nobiles in terra Ungarie, quamvis eorum nobilitas magne servituti subiaceat.

Krónikák

A (nonymus) V. (V. ö. I. XI. stb.): septem principales persone, qui Hetumoger vocantur... elegerunt sibi ducem, Almu... (V. ö. B. 37.: septem capitaneos inter se prefecerunt... ex istis ditior et potentior Arpad...)

(V. ö. B. 37.: septem capitaneos inter se prefecerunt... ex istis ditior et potentior Arpad...)

A. XII.: ... ad terram, quam sibi adoptabant pervenerunt... Sclavi vero habitatores terre — serviebant Almo duci... XXVIII (V. ö. XXII. XXIII): subiugaverunt, totum populum...

A. V.: isti enim septem principales persone erant viri nobiles genere... VI.: ipsi et filii eorum nunquam a consilio ducis et honore regni omnino privarentur.

(A fenti szövegben ki vannak emelve az egyezések. Alberik baloldali szövege mellett Anonymusból (A) és a Budai krónikából (B) vannak összeszedve a krónika-szövegek.)

Alberik első mondata azt mondja, hogy a hétmagyar közül, akik (az augsburgi csatából) megmaradtak, egyet királlyá választottak. A vele párhuzamosan közölt Anonymus szöveg szerint pedig a hét honfoglaló jöcember, akiket »hetumoger«-eknek neveztek, maguknak fejedelmet választottak, Álmost. Tehát míg Alberik az augsburgi hétmagyarról beszél, Anonymusnál, más szövegezésben is, a hét honfoglaló törzsfőről van szó. Az alatta közölt Budai krónikarészletben szintén.

A következő mondatban Alberik előadja, hogy ezek (t. i. az augsburgi hétmagyar) földjükre (házjukba) visszatérve, azokat, akik nem jöttek velük háborúba, szolgágra vetették. És ezen hétmagyartól származott a magyar nemesség, ámbár ezek (t. i. a nemesek) nagy szolgágnak vannak alávetve.

⁶⁾ id. m. 7. l.

Ilyesmit sem Anonymus, sem a krónikák soha nem mondanak, sem az augsburgi menekült hét magyarról, sem a honfoglaló hét törzsfőről. Ily szöveget egyetlen magyar krónikában sem találunk, hanem Freisingi Ottóból okoskodhatott Alberik; ott olvasta, hogy a magyar királynak bármely udvari szolgálja, a király parancsára, a magyar nemeseket, urakat, saját vitézeik közt fogságba ejtheti. Csak itt láthatott Alberik hírt a magyar nemesek szolgaságáról királyukkal szemben. Sem a nemeseket nem nevezték servienseknek, sem a királyi servienseket szolgáló páncélos vitézeket, nem nevezte senki nemeseknek, Alberik írásakor 1240 táján, hanem csak 1260 után.

Hóman Anonymustól teljesen különböző részleteket szed össze. A XII. fejezetből a honfoglalást leíró részben, hogy a földre bejöttek, és a *szlávok, a föld lakói, önként szolgáltak* Álmos vezérnek. Utána a XXVIII. fejezetből, hogy *Mén—Marót népét Árpád leigázta*, majd ismét az V. és VI. fejezetre visszatérve közli, hogy ez a hét főember kiváló nemből származott és a vérszerződésből való részletet, hogy ezek és *fiuk a királyi tanácsból sohase zárassanak ki*, tehát örökösen főemberek maradjanak a fejedelem tanácsában s az ország tisztségeiben (az Imre-kori s későbbi udvari és várispáni főtisztségekben.)

Látjuk tehát, hogy míg *Alberik* egyöntetű leírást ad és *mindig az augsburgi hétmagyarról* beszél, addig a mindenholnan összeszedett és egyáltalán össze nem tartozó *Anonymus-részletekben, mindig a hét törzsfőről* van szó. Még *tartalmi egyezésről sem beszélhetünk, még kevésbé szövegegyezésről.* Alberiknél tökéletesen össze van keverve az augsburgi hétmagyar és a hét honfoglaló törzsfő szereplése, míg Anonymusnál világosan csak a hét törzsfőről van szó. Ezt *magyar krónikából, még krónikakivonatból sem merithette Alberik*, hanem amint már említettük, *csakis az igric hagyományról szóló somogyvári, vagy pilisi kusza értesítésből.* Anonymusnál még külön tisztán áll a hetumoger, itt már a honfoglaló hét magyar s az augsburgi hét menekült magyar mondája van összezavarva.

Ugyanezt mondhatjuk a többi hírekre is. *Gizella összeszavarása Gertruddal*, Szent István királynak, mint *első kereszténynek* említése és Álmostól *hetedikként* való pontos leszármaztatása, s a kései »*Hemericus*« név *teljesen kizárja akármilyen régibb írott forrás, gesta vagy krónika használatát.* Az, hogy valami *egyezés* mégis van, természetes, hisz mindkettőnek *közös forrása* van, a magyar énekmondó hagyomány.

Ami a *királylajstromot* illeti, a már kifejtett feltevés-

sünk szerint az Alberiktől kérdezett somogyvári francia-magyar szerzetes, vagy apát ezt összeszedte.

Nem volt előtte *semmiféle részletes írott forrás*, amiből meríthetett volna, csak az egyházi könyvekben *egy-egy* nagyobb szabású esemény, csapás *feljegyzése*, és az *öreg*ek emlékezete. Ezt megerősíti az a tény, hogy *igitt szükségű, amikor a saját korához ér, bőséges és terjedelmes adatokat közöl.*

Mindezeket összefoglalva, kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy Alberik magyarországi forrásai kizárólag élőszóbeli közlemények voltak, ámbár ezek levélben is eljuthattak Franciaországba. Forrásértékük főleg az *egykorú* eseményekre szorítkozik. Az ennél régebbi eseményeknél Alberik értéke az, hogy a magyar hagyomány egyes törekvéseit megőrizte oly kis hírekkel, amelyek a krónikákból hiányzanak.

Mivel — mint Erdélyi⁷⁾ kimutatta — a legrégibb magyar krónikairás Kézai Gestájával kezdődik (csak Anonymus honfoglalástörténete régibb, de Kézai és Alberik előtt ismeretlen), *Alberik érdemül utoljára azt is kiemelhetjük, hogy az egész magyar történetet, elszórt adataival ő foglalta először írásba, negyven évvel Anonymus honfoglalástörténete után, s negyven évvel Kézai előtt.*

Mikor végül visszapillantok szerény munkámra, látom, hogy szembekerültem nagy történetírónk és miniszterünk, Dr. Hóman Bálintnak itt sokszor emlegetett, adatokban, összehasonlító történeti anyagban rendkívül gazdag művével. Ki kell jelentenem, hogy *éppen a Hóman nagy tanulmányában sarkalatos fontosságúvá lett Alberik világkrónikájának nagy jelentősége készített arra, hogy akár Hóman következtetéseivel megegyező, akár eltérő lesz a végeredmény, de Alberik összes magyar adatairól teljes monográfiát írjak, mert a krónikáink eredetét illetőleg, szinte választóvízzé tett Alberik ezt a monografikus figyelmet és tárgyalást a sok mellékes hozzászólás után csakugyan megérdemli.*

⁷⁾ Dr. Erdélyi László: Krónikáink atyja Kézai. 1933.

Felhasznált munkák jegyzéke

Georgius Heinricus Pertz: Monumenta Germaniae Historica scriptorum tomus XXIII. Hannoverae MDCCCLXXIV.

Archiv für ältere deutsche Geschichte X. 1851.

Dr. Marczali Henrik: A magyar történet kútfői az Árpádok korában. Budapest. 1880 .

Kaindl Frigyes: Studien zur ungarische Geschichtsquellen. VII. 1898.

Mitteilungen der Instituts für österreichische Geschichte XXIV.

Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok korában. Budapest 1893.

Hóman Bálint: A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII—XIII. századi leszármazói. Budapest 1925

Erdélyi László: Krónikáink atyja Kézai. Szeged 1933.

Wattenbach: Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Berlin. 1894. II. k.

A. Potthast: Bibliografia Historica Medii Aevi. Berlin 1896.

Dahlman—Waitz: Quellenkunde der Deutschen Geschichte. 8. Aufl. Leipzig 1912.

Dr. Gombos Albin: Középkori krónikások. VI—VII. Liudprand. Budapest 1908.

Szabó Károly: Magyar vezérek kora. Pest. 1869.

Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum.

Joseph Becker: Die Werke Liudprands von Cremona Hannover und Leipzig. 1915.

Dr. Gombos Albin: Középkori krónikások XII—XIV. Freisingi Ottó. Budapest 1912.

Életrajzom

Szegeden születtem 1911 augusztus 31-én. Elemi iskolai tanulmányaimat a szeged-szatymazi népiskolában végeztem, majd középiskolai tanulmányaimat, mint a szegedi Klauzál Gábor reálgimnázium növendéke végeztem 1922—1930-ig. 1930 júniusban tettem érettségit ugyanott. 1930 szeptemberében a szegedi Ferencz József-Tudományegyetem Bölcsészeti Karára iratkoztam be. Mint történelem-földrajszakos tanárjelölt 1932. májusában tettem tanári alapvizsgát. Az 1932—33. tanévben egyetemi pályadíjat nyertem a magyar művelődéstörténelmi pályamunkámmal és ugyanez évben a Magyar Tudományos Akadémiától az 1933. évi történelmi könyvjutalmat is elnyertem.

